

Ölüm Aylığının Bağlanması-Kesilmesinde Haksız Ayrımlar ve Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayanların Aylığının Kesilmesine İlişkin 5510 Sayılı Kanun Md. 56/Son Düzenlemesinin Anayasaya Aykırılığı Meselesi

Unfair Differentiations in the Granting and Termination of Survivors' Pensions, and the Issue of Unconstitutionality Surrounding Article 56/Final of Law No. 5510 Concerning Pension Termination for Individuals Cohabiting With Former Spouses

İD Uygur Ekim İÇMEZ¹

Makale Geliş Tarihi / Received : 31.10.2025
Makale Kabul Tarihi / Accepted : 25.12.2025

İnceleme Makalesi
Review Article

Öz

Bu çalışma, boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşayanlara yönelik düzenleme üzerinden, ölüm aylığının bağlanması ve kesilmesine ilişkin mevzuattaki haksız ayrımları ve bunların Anayasaya uygunluğunu incelemektedir. 5510 sayılı Kanun'un 56. maddesi, "muvazaalı boşanma"ları önleme amacı taşısa da, yalnızca eski eşle birlikteliğe yaptırım uygulayarak eşitlik ilkesini ihlal etmekte, özel hayatın gizliliğine ve aile hayatının korunmasına zarar vermektedir. Ayrıca fiilen birlikte yaşama kavramının tanımsızlığı, ispat ve denetim sorunlarına yol açmakta, uygulamada da coğrafya ve yürürlük tarihi gibi konum ve zaman kriterlerine göre farklılaşmalar yaratmaktadır. Öğretide düzenlemeyi haklı bulan görüşler çoğunlukla, hakkın kötüye kullanımı niteliğindeki yaygın fiili durumun savunulamayacağından hareketle girilen, kerhen meşrulaştırmalara dayanmakta, ancak anayasal değerlendirmeden kaçınılmaktadır. Bu sorunun esasen ölüm sigortası hak sahipliği düzenlemesinde norm ve standart birliği kurulamamış olmasından kaynaklandığını savunan çalışmamız, çözüm yolu olarak, mer'i hukuk bakımından ölüm aylığı ve gelirinde hak sahibi sayılan çocuklar arasında mevcut bulunan cinsiyet temelli ayrımların kaldırılması ve hak sahipliğine ilişkin mevzuatın eğitim ve istihdama katılımı teşvik edecek tarzda değiştirilmesi önerisinde bulunmaktadır. Evliliğin tüm çocuklar için aylığın kesilme gerekçesi olmaktan çıkarılması, doğal olarak bu kimseler için "muvazaalı boşanma" yoluyla aylıktan yararlanma girişimlerini de sona erdirecek, sonuç olarak 5510 sayılı Kanunun Anayasal ilkelerle çelişen md. 56/son düzenlemesi ilga edilerek bu hukuki sorunun halli mümkün hale gelecektir.

Anahtar Sözcükler: Ölüm aylığı hak sahipliği. Norm ve standart birliği. Haksız ayırım.

Abstract

This study examines the unjust distinctions in the legislation governing the granting and termination of survivors' pensions, focusing on the regulation concerning individuals who continue to cohabit with their former spouses after divorce, and evaluates the constitutional compatibility of these provisions. Although Article 56 of Law No. 5510 aims to prevent "sham divorces," it violates the principle of equality by imposing sanctions solely on post-divorce cohabitation with a former spouse, thereby undermining the right to privacy and the protection of family life. The absence of a clear definition of cohabitation further creates problems of proof and supervision, leading in practice to discrepancies based on geographical location and the date of entry into force. Academic arguments that defend the provision generally rely on reluctant rationalizations grounded in the claim that widespread abuse of rights cannot be justified, yet they avoid constitutional scrutiny. Arguing that the problem essentially stems from the lack of normative and standard uniformity in determining survivors' pension entitlements, this study proposes as a solution the removal of gender-based distinctions presently applicable to beneficiaries of survivors' pensions and benefits, and the amendment of entitlement rules in a manner that encourages education and labor-market participation. Eliminating marriage as a ground for termination of benefits for all children would naturally put an end to attempts to secure pensions through "sham divorce," and the annulment of the constitutionally inconsistent final clause of Article 56 of Law No. 5510 would thereby render this legal issue resolvable.

Keywords: Entitlement to survivors' pension. Uniformity of norms and standards. Unjustified differentiation.

Extended Abstract

This study examines the unjustified differentiation in the entitlement to and termination of survivors' benefits under the relevant legislation, as well as the constitutionality of such differentiation, with particular reference to provisions targeting beneficiaries who continue to cohabit with their divorced spouses. From the outset, although the legislator has attached a relatively greater importance to the principle of uniformity of norms and standards in survivors' insurance regulations, unjustified differentiation among insured persons has persisted

¹Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, uygur.icmez@istanbul.edu.tr

E-ISSN: 2651-4036 / © 2017-2025 Journal of Management and Labour. This is an open access article.

Önerilen Atıf Biçimi / Recommended Citation: İçmez, U. E. (2025). Ölüm Aylığının Bağlanması-Kesilmesinde Haksız Ayrımlar ve Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayanların Aylığının Kesilmesine İlişkin 5510 Sayılı Kanun Md. 56/Son Düzenlemesinin Anayasaya Aykırılığı Meselesi. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 9(ÇEEİ Kongresi Özel Sayısı), 166-190.

throughout various periods. A closer analysis of the rules governing entitlement to and termination of survivors' benefits reveals that, despite certain harmonization achieved through reform processes aimed at ensuring such uniformity, new instances of unjustified differentiation have also emerged. The provision introducing the termination of benefits for individuals cohabiting with their divorced spouses constitutes the primary point of divergence in this respect.

Article 56 of Law No. 5510 provides that, in order to prevent “fraud on the law” or “sham” divorces undertaken solely to retain benefits, the income and pensions of beneficiaries who are found to be cohabiting with their divorced spouses shall be terminated, and any amounts already paid shall be recovered. While the legitimate aim of preventing attempts to gain advantage from the social security system through morally objectionable means is beyond dispute, the regulation in question gives rise to various forms of unjustified differentiation. It infringes the principle of equality by imposing sanctions only on cohabitation with a former spouse, while excluding other forms of cohabitation from its scope; it disregards the legal consequences of divorce; it violates the rights to privacy and to respect for family life; and, due to the absence of a legal definition of “cohabitation,” it leads to evidentiary problems, arbitrary enforcement, and intrusive investigations amounting to interference with private life. Furthermore, because the statute does not distinguish between different purposes or intentions underlying cohabitation, it produces outcomes beyond its stated aim: any form of living together with a former spouse, even absent bad faith or sham intent, becomes subject to sanction.

The provision also results in significant disparities in practice. The Social Security Institution itself acknowledges certain problems in its circulars, such as the reliance on witness statements or superficial inspections to form conclusions. Moreover, the absence of investigations concerning beneficiaries residing abroad effectively creates a second category within the group of individuals cohabiting with their divorced spouses, thereby producing geographically based unjustified differentiation. The retroactive application of the provision due to its transitional rules is another controversial issue. Both the Court of Cassation and scholarly opinion, invoking the principle of good faith and the rule that no one may benefit from their own wrongful act, have accepted its applicability to rights acquired before its entry into force. Consequently, the differentiation—found here to be incompatible with the constitutional principle of equality—presents a multi-layered and intricate structure in the context of survivors' benefit termination.

The limited number of academic studies addressing the matter reveal no consensus. Where the regulation is supported, such support is often reluctant, based largely on the widespread abuses and negative attitudes of parties, which are among the chronic issues of the Turkish social security system, while deliberately avoiding a constitutional assessment. These favorable opinions are generally confined to the reasoning cited by the Constitutional Court in its decision rejecting the annulment request by a narrow majority. This suggests the existence of a tacit consensus that the provision is, in essence, unconstitutional. Nevertheless, excessively broad interpretations also appear in the literature, recommending that the provision be applied to disputes beyond its intended scope and statutory wording, even where its application is not feasible. Even in works that consider the provision “appropriate” due to the realities of the country and a perceived necessity for legitimization, it is not defended unreservedly. Scholarly discussion should, instead of attempting to justify a constitutionally problematic differentiation by reference to existing sociological conditions, focus on identifying the underlying causes of the problem and developing feasible solutions.

The problems associated with the termination and recovery of benefits from beneficiaries cohabiting with their divorced spouses fundamentally stem from the survivors' benefit entitlement framework—an extension of a conservative social policy approach—which itself contains unjustified differentiations dating back to the earliest years of social security legislation and no longer compatible with contemporary social realities. Ensuring full

uniformity of norms and standards in survivors' benefit entitlement, particularly by eliminating gender-based differentiation, would naturally remove secondary problems such as divorces undertaken solely to qualify for benefits.

Accordingly, this study advocates the reconsideration and reconstruction of the rules governing entitlement to survivors' insurance benefits and proposes amendments to the relevant legislation. In this context, gender-based distinctions currently embedded in the Turkish social security regime should be entirely eliminated, and entitlement provisions should be revised with the explicit aim of promoting educational achievement and participation in the labor market. To that end, it is suggested that marriage and formal employment cease to operate as conditions terminating entitlement, and that survivors' benefits be granted—as the general rule—to all children, irrespective of sex, until the age of twenty. The proposal further recommends that eligibility be based exclusively on age, with benefit payments continuing throughout the beneficiary's student life, provided that they do not exceed the age of thirty-five and may be exercised only once at each level of higher education. In the event of marriage, beneficiaries would additionally receive a lump-sum marriage allowance corresponding to the total amount of the remaining pension payments that would have been payable up to age thirty-five. Finally, the present possibility of a lifelong survivors' pension, which is currently available only to women, should be detached from sex-based criteria and instead linked solely to objective conditions such as loss of earning capacity, disability, or permanent need for care.

Giriş

Osmanlı Döneminde eytam ve eramilin (yetim ve dulların) belirli ölçülerde korunmasına yönelik çok sayıda müessese olmakla birlikte, geride kalanların sosyal güvenliğine ilişkin ilk temel düzenleme, “tatbıkına imkân hasıl ol[unca]” (md.107) ölüm sigortası kurulmasını öngören (md.100) 3008 sayılı İş Kanunundan, yirmi bir yıl sonra (1957 yılında) kabul edilen 6900 sayılı Mâlûliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunudur. Bu Kanunun özellikle hak sahipliği ve aylığın kesilmesi bakımından öngördüğü düzen, aradan geçen onlarca yıla rağmen, günümüzde de büyük oranda korunmaktadır. Bu bakımdan ölüm aylığının bağlanması ve kesilmesi açısından mevcut sorunların, esas olarak, mevzuatın güncel fiili koşullara uygun tarzda revize edilememiş olmasından kaynaklandığını iddia etmekte bir beis bulunmamaktadır.

Nitekim 506 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılana değin (md.141) ancak birkaç yıl uygulanmış olmasına rağmen, 6900 sayılı Kanun; hak sahipleri olarak eş, çocuk, anne ve babanın belirlenmesi (md.18), hisselerin sırasıyla %50 ve %25'er düzeyde bırakılması, anne-baba hak sahipliğinin artan hisse koşuluna bağlanması, 18 (yüksek tahsil durumunda 25) yaş sınırının getirilmesi, dağıtımın hisseler oranında indirmelere konu edilmesi ve “dul karısı ve kız çocukları[nın]” evlenmesi durumunda aylıkların kesilmesi uygulamasıyla (md.21) ölüm aylığından yararlanma usulünün çekirdeğini oluşturmuştur. İlgili dönem boyunca fiili emek piyasası koşulları bakımından -kısmen- mazur görülebilecek kimi ayrımlarla malul bu yaklaşım, sosyal ve ekonomik yaşamın günümüzde eriştiği seviyeyle açık tezat oluşturmaktadır. Buna rağmen süreç içerisinde bu yaklaşımda esaslı değişimler gözlenmediği gibi, ilave haksız ayrımlarla sosyal güvenlik sisteminde yeni sorunlar yaratılmıştır.

Sosyal güvenlik sistemi bakımından haksız ayırım tabiri, yalnızca haklı bir nedene dayanmayan ayrımları değil, bir hakkın korunması bakımından pozitif/normatif değer ve hedeflere dayansa dahi, ölçülülük ilkesiyle çelişen veya uygulama sonuçları yönüyle sistemin kapsam ve denkleştirme potansiyeline olumsuz etki eden ayrımları da ifade etmektedir. Buna göre, konumuz bakımından, ölüm sigortasında öngörülen kimi “kadın dostu” düzenlemeler çalışmamızda, haklı bir nedene dayanmamak yönüyle değil, yer yer ölçülülük ilkesiyle çelişen boyutları, çoğunlukla da sistemin kapsam ve sosyal denkleştirme fonksiyonu üzerindeki bozucu etkileri nedeniyle eleştirilmektedir. Dahası, kimi zaman bu haksız ayrımlar, Türk sosyal güvenlik sisteminde sıklıkla karşılaşıldığı üzere, başkaca farklılaşmalara da neden olmaktadır.

Nitekim hak ve yükümlülüklerde meydana getirilen aşırı farklılaşmalar, süreç içerisinde kötüye kullanımları çoğaltmakta, kanun koyucu da sıklıkla, hakkın kötüye kullanımını engelleme hedefiyle, norm ve standart birliği ilkesi hilafına, yeni ve çoğunlukla toptancı ön kabullere dayalı yeni ayrımcı düzenlemelere yönelmektedir. Çalışmamızın merkezinde yer alan, boşandığı eşiyle eylemli olarak birlikte yaşayanlar bakımından mevzuata giren özel düzenleme, hak sahipliği konusunda yerleşik norm ve standart farklılaşmalarından neşet etmekle, bu sorunun tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Bizce uygulama sorunlarının, temel sigortacılık ilkelerine aykırı düzenlemelerle çözülme gayretinden ziyade, sorunu doğuran haksız ayrımlar giderilerek, norm ve standart birliğine uygun düzenleme yolunun tercih edilmesi yerinde olacaktır. Ancak konumuz özelinde gelişimin tersi yönde olması, eşitlik ve özel hayatın gizliliği ilkelerine aykırı şekilde, kadınların işgücüne katılımını ve ailenin yeniden bir araya gelmesini engelleyici nitelikte yeni sorunlar doğurmuştur.

İlk olarak 5510 sayılı Kanunla sosyal güvenlik mevzuatımıza giren “[e]şinden boşandığı halde, boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocukların, bağlanmış olan gelir ve aylıkları[nın] kesil[mesi ... ve b]u kişilere ödenmiş olan tutarlar[ın], 96 ncı madde hükümlerine göre geri alın[masını]” öngören düzenleme (md.56/son), Kanunun yürürlük tarihinden itibaren uygulama sorunlarının yoğunlaştığı temel konulardan biri haline gelmiştir. Nitekim günümüzde dahi bu hususta süregiden pek çok ihtilaf bulunmakta, Kurum denetimi özel hayatın gizliliğini ihlal edebilmekte ve yargı organlarınca eksik inceleme ve hatalı değerlendirmelerle hüküm kurulabilmektedir. Söz konusu düzenleme, yalnızca uygulama sorunlarına yol açmak boyutuyla değil, Anayasaya uygunluğu bakımından da tartışmaların odağı haline gelmiştir. Bu yöndeki akademik ilginin son yıllarda kısmen azaldığı görülmekle birlikte, yapılan ödemelerin yasal faiziyle birlikte geri alınması gibi ağır bir yaptırım öngören ve haksız bir farklılaşma yarattığı değerlendirilen bir düzenlemenin, hukuki yönden eleştirisi her zaman için güncelliğini ve önemini korumaktadır. Bununla birlikte, söz konusu sorunun çözümüne yönelik mevzuat değişikliği önerileri geliştirmek de akademik bilgi üretiminin başlıca misyonlarından biridir. Çalışmamız temelde bu amaca yönelmekte ve ölüm sigortasında çocukların hak sahipliği bakımından cinsiyete dayalı ayrım kaldırılarak yeni bir uygulamaya geçilmesinin, 5510 sayılı Kanun md.56/son düzenlemesiyle ortaya çıkan sorunların da çözümüne katkı sağlayacağını savunmaktadır.

Şüphesiz her mevzuat değişikliği önerisi, yaratacağı yeni koşulların hukuki, ekonomik, sosyal, psikolojik vb. etkileri yönünden değerlendirilebilir ve değerlendirilmelidir. Ancak tüm yönleri kapsayacak şekilde girilecek toplu bir çabanın da makale boyutunun çok daha ötesinde değerlendirmeler ihtiva edeceği muhakkaktır. Bu husus, zorunlu olarak, çalışma kapsam ve sınırlarının yine ilgili çalışmanın niteliğine uygun belirlenmesini gerektirir. Bu sınırlılıkların dayatmasıyla çalışmamız, esas olarak hukuki yönden, ölüm sigortası hak sahipliğinde mevcut bulunan haksız ayrımların tarihi kökenlerini tespit ederek, güncel sistemin açıklanması ile 5510 sayılı Kanun md.56/son düzenlemesinin Anayasaya aykırılığı değerlendirilerek, nihayetinde “ölüm aylığının hak sahiplerine paylaştırılması” başlıklı 34. maddede, bu sorunun çözümüne katkı sağlayacağını umduğumuz şekilde yapılabilecek değişiklik önerisinin sunulmasından ibarettir. Bu yönüyle ölüm aylığı hak sahipliği bakımından hayata geçirilebilecek muhtemel kanuni değişikliklerin, dayanağı olabilecek nüfus projeksiyonları veya yaratabileceği aktüeryal değişimler gibi bileşenler ancak başka bir çalışmanın konusu olabilecektir. Bu genel çerçevede çalışmada öncelikle, ölüm aylığı hak sahipliği ve aylığın kesilmesi uygulamasındaki haksız ayrımlar, reform hareketi baz alınarak, tarihi yönden incelenmiş; sonrasında konu boşandığı eşiyle birlikte yaşayan hak sahiplerine özgülenerak, temelde norm ve standart birliğini sağlamak amacıyla hayata geçirildiği zikredilen reform sürecinin yapı taşı niteliğindeki 5510 sayılı Kanunun, bu yönden başarısı (başarısızlığı) gösterilerek çözüm önerimiz açıklanmıştır.

1. Reform Öncesi Dönemde Ölüm Sigortası İvazlarının Genel Görünümü ve Emekli Sandığının Ayrık Yapısı

1.1. İvaz Kalemleri

Ölüm sigortası, sosyal güvence sağladığı riskin öngörülemez niteliği ve çalışma statüsünden bağımsız yapısı nedeniyle, norm ve standart birliği ilkesinin tesis edilmesi gereken sosyal güvenlik tedbirlerinin başında yer almaktadır. Bu özelliklerine ilaveten, ölüm sigortasının esas olarak geride kalanları kapsama alması, sağlanacak sosyal korumanın kapsam ve düzeyinde standartlaşmayı da kolaylaştırıcı etkide bulunmaktadır. Ölüm aylığının bağlanması ve kesilmesi özelinde kanun koyucunun yaklaşımı da ağırlıklı olarak bu yöndedir. Gerçekten de diğer sigorta kollarıyla kıyaslandığında, ölüm sigortası mevzuat ve uygulamasının, genel olarak, norm ve standart birliğine daha çok yakınsadığı görülmektedir. Buna rağmen ölüm sigortası da, sigortalılar arasında oluşturulan, haksız ve çoğunlukla anlamsız ayrımlardan bağımsız değildir. Öyle ki reform öncesi dönemde sigortalılık statüleri arasında ölüm sigortalarından sağlanacak ivaz kalemlerinde dahi birlik sağlanamamıştır. **Tablo1.**'de gösterildiği gibi bu yöndeki temel farklılaşma, tarım işçileri bakımından cenaze masrafları karşılığının öngörülmemiş, iştirakçiler için ise cenaze masraflarının Emekli Sandığı tarafından ödenmemiş olmasıdır.

Tablo 1: 5510 sayılı Kanun Öncesinde Sigortalılık Statülerine Göre Ölüm Sigortası İvazları

	Aylık	Toptan Ödeme	Cenaze Masrafları
SSK	+	+	+
Emekli Sandığı	+	+	(-)
Bağ-Kur	+	+	+
Tarım Bağ-Kur	+	+	+
Tarım İşçileri S.	+	+	(-)

Kaynak: İlgili mevzuat hükümlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1.2. Aylıkların Bağlanması ve Hak Sahipliği

Sandık iştirakçileri için özel/ayrımcı düzenlemeler yapma yoluna gidilmesi, yalnızca ivaz kalemlerinde değil, hak sahipliğinin belirlenmesinde de söz konusu olmuştur. Nitekim **Tablo 2.**'de görüldüğü gibi, bağlanacak dul ve yetim aylıkları ile anne ve babaya tahsisat yapılması bakımından da sigortalılar arasında haksız ayrımlar yaratılmıştır ve bu hususta da temel farklılaşmanın Emekli Sandığı iştirakçileri özelinde ortaya çıktığı görülmektedir. Diğer sigortalılar için herhangi bir indirim müessesesi öngörülmemiş olmasına rağmen, aylığa hak kazanma amacıyla “sahte” evlilik yapılmasını engellemek adına, eşinden en az otuz yaş büyük iştirakçinin ölümünde bağlanacak aylığın yarı oranda düşürülmesi² ve eşe bağlanacak aylığın yükseltilmesinde iki basamak kurulması; çocuklara bağlanacak aylığın yükseltilmesinde ise kapsam genişletilirken, yükseltme oranının düşük belirlenmesi nedenleriyle, bu sigortalılar için ayrı bir koruma sistemi oluşturulduğu söylenebilir.

² 5434 sayılı Kanunun “İştirakçi karı veya koca eşinden 30 yaş veya daha büyük ise ölümünde eşine yarı nispetinde aylık bağlanır. Ancak evlenme akdi en az 10 yıl evvel yapılmış veya çocukları olmuş ise bu indirim yapılmaz” şeklindeki 71. maddenin indirim hükmünün Anayasaya aykırılığı iddia edilmişse de, Mahkeme itirazı oy çokluğuyla reddetmiştir. Bizce aktüeryal denge ve Türkiye’nin sosyal gereklerine dayanan çoğunluk görüşü isabetli değildir. Zira nispi eşitliğe ilişkin Mahkemenin yerleşik anlayışı tekrarlanmış olmasına rağmen, diğer sigortalılarla karşılaştırma yapılmadığı gibi, Sandık iştirakçilerinin kendi içlerinde ortaya çıkan farklılaşmalara dahi değinilmeden karar verilmiştir. Kaldı ki, karşı oy gerekçesinde de belirtildiği üzere, Kararın verildiği tarihte yürürlükte olan 5510 sayılı Kanunda dahi bu yönde bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durumda 01.10.2008 tarihinden sonra kamu idarelerinde çalışmaya başlayanlar yönünden eşlerinin yaşıyla ilgili bir kısıtlama söz konusu olmamaktayken, bu tarihten önce sigortalı olan kamu görevlileri hakkında ilgili düzenleme uygulanmaya devam etmektedir **bkz.** Anayasa Mahkemesi Kararı, Esas Sayısı: 2009/93, Karar Sayısı: 2011/73, Karar Günü: 28.04.2011. Bizce bu farklılaşmanın haklı görülmesi mümkün değildir.

Tablo 2: 5510 sayılı Kanun Öncesinde Sigortalılık Statülerine Göre Hak Sahipliği ve Ölüm/Dul-Yetim Aylığı İle Anne ve Babaya Yapılan Tahsislerde Farklılaşma

Sigorta Statüsü	Yakınlık	ABO	Yükseltme/Düşürme Koşul ve Oranı
SSK	Eş	%50	%75 (Aylık alan çocuğu bulunmaması halinde)
	Çocuk	%25	%50 (anne ve babasız kalınması, anne-babanın evli olmaması veya annelerin sonradan evlenmesi hallerinde)
	Anne/Baba	%25	-
Emekli Sandığı	Eş	%50	Eşinden en az 30 yaş büyük iştirakçinin ölümünde aylık yarı oranında düşürülür (Evlilik en az 10 yıl önce yapılmış veya çocukları olmuşsa bu hüküm uygulanmaz)
			%75 (Aylık alan çocuğu bulunmaması halinde) %60 (Geride bir eş ve bir çocuk kalması halinde)
	Çocuk	%25	%30 (Geride bir eş ve bir çocuk kalması, çocuğun önceki eşten olması, çocuğun af kanunlarına göre tecil edilmiş olması veya anne ve babasız kalınması hallerinde)
	Anne/Baba	%25	-
Bağ-Kur	Eş	%50	%75 (Aylık alan çocuğu bulunmaması halinde)
	Çocuk	%25	-
	Anne/Baba	%25	-
Tarım Bağ-Kur	Eş	%50	%75 (Aylık alan çocuğu bulunmaması halinde)
	Çocuk	%25	-
	Anne/Baba	%25	-
Tarım İşçileri S.	Eş	%50	%75 (Aylık alan çocuğu bulunmaması halinde)
	Çocuk	%25	%50 (anne ve babasız kalınması, anne-babanın evli olmaması veya annelerin sonradan evlenmesi hallerinde)
	Anne/Baba	-	-

Kaynak: İlgili mevzuat hükümlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Emekli Sandığının dışarıda tutulduğu bir kıyaslamada ise eşlere bağlanacak aylıklarda, gerek mutad ve yükseltilmiş aylık bağlama oranlarında, gerekse aylığın yükseltileme koşulunda norm ve standart birliğinin sağlandığı görülmektedir. Ancak benzeri bir hüküm çocuklara bağlanacak aylıklar ile anne ve babaya yapılacak tahsisat için geçerli olamamaktadır. Bu noktada tarım işçileri, anne ve babalarına tahsisat yapılamaması nedeniyle; tarım sektöründe çalışanlar da dâhil olmak üzere Bağ-Kur sigortalıları ise çocuklara bağlanacak aylığın yükseltilememesi nedeniyle farklılaşmaktadır. Bağımlı çalışanların geride kalan çocuklarına bağlanan aylığın yükseltilmesini gerekli kılan durumların, bağımsız çalışanların çocukları için de aynı yakınlıkta sorunlara yol açması ve söz konusu farklılaşmanın haklı gerekçelere dayandırılmaması nedenleriyle, ölüm sigortası bakımından en dezavantajlı kesimi, bu dönemde de Bağ-Kur sigortalıları teşkil etmiştir.

Ölüm sigortasından yapılacak toptan ödemelerde de birlik sağlanamamıştır. Söz konusu ayrımlardan ilki, ölüm halinde toptan ödeme yapılacak hak sahipleri özelinde ortaya çıkmaktadır. Buna göre SSK, Bağ-Kur ve Tarım Bağ-Kur'u kapsamındaki sigortalıların ölümünde eş ve çocuklar ile anne ve babaya ödeme yapılması düzenlenmişken, tarım işçilerinin hak sahipleri eş ve çocuklarla sınırlandırılmış, anne ve babalarına toptan ödeme yapılmamıştır. Erkek eşin hak sahipliğinde ise, tarım işçileri de dâhil olmak üzere SSK ve Tarım Bağ-Kur'u sigortalıları için çalışamayacak durumda malul veya 55 yaşını doldurmuş olma şartları

aranmışken, Bağ-Kur³ sigortalıları bakımından cinsiyete ilişkin ayrıma gidilmemiştir. Ölüm tarihinden sonra doğan çocuklar ile nesebi düzeltilmiş, evlat edinilmiş, tanınmış veya babalığı hükme bağlanmış çocukların hak sahipliğinde ise SSK sigortalıları için özel bir ayrıma gidilmiş ve ancak diğer hak sahiplerine yapılacak toptan ödemeden sonra “kalıntı” olması halinde toptan ödemeden yararlanabilecekleri düzenlenmiştir. Diğer sigortalılar bakımından ise, bu çocukların da diğer çocuklarla aynı usul ve esaslarla yararlandırılmaları öngörülmüştür. Ayrıca toptan ödemenin hesap yönteminde de farklı usuller ortaya çıkmış ve SSK sigortalılarının kendileri ile işverenleri tarafından ödenen primlerin toplamının, Bağ-Kur ve Tarım Bağ-Kur’u sigortalılarının da ödedikleri primlerin toplamının geri verilmesi öngörülmüşken, tarım işçilerinin ödediği primlerin ancak 2/3’si toptan ödeme ile alınabilmiştir.

Emekli Sandığı uygulaması anne ve babaya yapılacak toptan ödemeler yönünden de özel olarak farklılaştırılmış ve anne ile baba ayrıştırılarak bu noktada da ayrı bir düzen kurulmuştur. Buna göre ödemeler SSK, Bağ-Kur ve Tarım Bağ-Kur’da artan hisse koşuluna bağlı tutulmuş olmasına rağmen, Emekli Sandığı’nda anneye toptan ödeme yapılması iştirakçi olmaması ile dul ve muhtaç olması koşuluna bağlanmış; baba için ise dul olma şartı aranmadan, malul olmayanlar için 65 yaşını doldurmuş olma şartı aranmıştır. Harb malulleri ile Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamındaki görevler nedeniyle yapılacak toptan ödemelerde ise bu şartlar aranmamıştır.

Aylık bağlanması ve toptan ödeme yapılmasına ilişkin Emekli Sandığı’nın diğer kurumlardan ayrıldığı diğer bir durum da, kendisinden aylık bağlanacak kişiyi kasten ve haksız yere öldüren, öldürmeye teşebbüs eden veya âdi malul durumuna getirilenler ile bu kişilere veya ailelerine karşı ağır suç işlemesi veya kusurlu davranışı nedeniyle mirasçılıktan çıkarılanların istisna edilmeleri olmuştur.⁴ Ayrıca birden fazla eşi olan erkeğin ölümü halinde, eş hissesinin bu kişiler arasında paylaştırılması⁵ ve geride kalan eşler arasında da diğerini öldürme, öldürmeye teşebbüs

³ Kanunun ilk halinde SSK ile paralel hükümler içerilmekteyken, 3165 sayılı Kanunla erkek eşin hak sahipliğine ilişkin özel şartlar kaldırılmıştır.

⁴ Diğer Kanunlarda bu yönde bir düzenleme bulunmaması uygulama farklılıklarına da neden olmuş, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da konuyu, 15.06.2005 gibi oldukça geç bir tarihte, SSK sigortalıları bakımından ele almıştır. Davada somutlaşan olayda; maruz kaldığı ağır tahrik sonucunda eşini öldüren kadına bağlanan ölüm aylığı, eşini kasten öldürdüğüünün anlaşılması üzerine Kurum tarafından kesilmiş ve yapılan ödemelerin iadesi istenmiştir. Yerel mahkemece verilen davanın reddi kararının, davacı kadının vekili tarafından temyiz edilmesiyle de Yargıtay 10. H. D. ölüm aylığından yararlanmada “mirasçı” değil “hak sahibi” sıfatının önem taşıdığı ve TMK’ya göre mirastan yoksunluk nedenlerinin hak sahipliği niteliğini etkilemeyeceği, 506 sayılı Kanunda yararlanma koşullarının sınırlı ve sayılı biçimde öngörüldüğü ve “hiç kimsenin kendi kusurundan yararlanamayacağı ilkesi” karşısında Anayasal sosyal güvenlik hakkının üstünlük ve uygulama önceliğine sahip olduğu gerekçesiyle bozma kararı vermiştir. Yerel mahkeme ise yaşam hakkının en temel hak olması ve hiç kimsenin kendi kusurundan yararlanamayacağı ilkesi karşısında, Anayasal sosyal devlet ilkesi veya sosyal güvenlik hukukunun genel ilkelerine dayanılarak davacının hak elde etmesinin savunulamayacağı, bu hususta 506 sayılı Kanunda bulunan boşluğun hakkaniyet ve iyi niyet kurallarının da gözetilerek doldurulması gerektiği gerekçesiyle direnme kararı vermiştir. Hukuk Genel Kurulu da direnme kararının onanmasını, 5434 sayılı Kanunun bu hükmüne dayandırmıştır. Buna göre, ne kadar doğrudan bir düzenlemeye yer verilmemiş olsa da, 506 sayılı Kanunda öncelikle aranan “ölüm aylığına hak kazanma” olgusu gerçekleşmemiştir. “Aksine düşünce, yasa koyucunun temel kavramlar yönünden sosyal güvenlik kurumları arasında farklılık yaratmak istediği sonucunu ortaya koyacaktır” **bkz.** Yargıtay Hukuk Genel Kurul Kararı, Esas Sayısı: 2005/10-364, Karar Sayısı: 2005/390.

Bizce bu Karar, norm ve standart birliğinin tesisi bakımından olumlu karşılanabilecekse de, pozitif hukuk bakımından isabetli olmamıştır. Zira gerçekten de, Kararda değinildiği gibi, sosyal güvenlik kurumları arasında çok sayıda bilinçli farklılık yaratılmıştır ki, bunların özel düzenlemeler göz ardı edilerek yargı kararlarıyla uyumlulaştırılması mümkün değildir. Bu noktada söz konusu farklılaşma, karşı oy gerekçesinde de isabetle belirtildiği gibi, yasa koyucu tarafından söz konusu boşluğun bilinçli olarak bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Aksine bir kabul, yalnızca Sandık iştirakçileri için öngörülen, örneğin hakkın kötüye kullanımının engellenmesi amacıyla, eşler arasında 30 veya daha fazla yaş farkı olması durumunda ölüm aylığının yarı oranda düşürülmesi gibi, başkaca hükümlerin de diğer sigortalılara ihraç edilmesi anlamına gelir ki, kanımızca açık kanun hükümleri karşısında bu sonuca ulaşmak imkânı bulunmamaktadır.

⁵ Eş hissesinin paylaştırılması hususu, çeşitli uygulama sorunlarına yol açmıştır. Özellikle diğer kadının ölümünü geç öğrenme veya hiç duymamaya bağlı olarak Sandığa zamanında müracaat yapılamaması, hissesi tama

etme veya âdi malul haline getirme fiillerinde toptan ödeme yapılmaması öngörülmüştür. Bu yönüyle hak sahipliği ve aylık bağlama oranlarındaki farklılaşma meselesi, 5510 sayılı Kanun öncesi ölüm sigortasında haksız ayrımların yoğunlaştığı başlıca alanlardan biri konumuna gelmiştir.

1.3. Aylıkların Kesilmesi

Ölüm sigortası bakımından sosyal güvenlik kurumları arasında esaslı farklılıklar gösteren diğer bir husus, aylıkların kesilmesine ilişkin özel düzenlemeler getirilmesi olmuştur. Bu bakımdan, eş ve kız çocukların evlenmesi ile erkek çocukların tahsil durumlarına göre belirli yaşlara erişmeleri⁶ gibi temel ilkelerde birlik sağlanmış olmasına rağmen, Emekli Sandığı iştirakçileri için çeşitli ayrımlar da meydana gelmiş ve harb malulü kimselerle evlenen eşlerin aylığının kesilmemesi ile başka bir iştirakçinin adi malul duruma girmesine neden olan iştirakçilere, dava sonuna kadar ödeme yapılmaması uygulamasına gidilmiştir. Aylıkların kesilmesi noktasında emeklilik hakkının düşmesi ve zamanaşımı düzenlemeleri de farklılaşmaları çoğaltıcı etkide bulunmuştur. Nitekim zamanaşımı süresi, genel kural olarak, beş yıl (Emekli Sandığının alacakları bakımından on yıl) belirlenmiş olmasına rağmen, yalnızca Bağ-Kur sigortalıları için, cenaze yardımı ile ölüme bağlı toptan ödeme hallerinde on yıla çıkarılmıştır.⁷

Reform öncesi dönemde, hak sahibi olan bir kişinin kendisinden aylık bağlanacak kişiye karşı ağır bir cürümde bulunması veya onu öldürmesi halinde aylığının kesilmesi bakımından 5434 sayılı Kanun ayrıntılı hükümler ihtiva etmekteyken, daha sonra yürürlüğe girmiş olmalarına rağmen, 506 ve 1479 sayılı kanunlarda bu yönde bir düzenleme yapılmamıştır. Bu nedenle kendisinden aylık bağlanacak iştirakçiye kasten ve haksız yere öldüren/öldürmeye teşebbüs eden veya adi malul duruma düşüren hak sahipleriyle; bu iştirakçiye karşı ağır bir cürüm işlediğinden veya ona karşı kanunen yükümlü olduğu görevleri ifada büyük kusur işlediğinden dolayı ölüme bağlı bir tasarrufla mirastan iskat edilmeye dair norm farklılaşmasının Genelgelerle giderilmeye çalışılması ise başkaca problemlere neden olmuştur (Caniklioglu, 1997: 41-44).⁸

Hakkın kötüye kullanımını engellemek amacıyla, izleyen dönemde boşanılan eşle eylemli olarak birlikte yaşamının engel sayılmasına da dayanak teşkil eden, ileri yaştakilerle evlenme ve sigortalıyı kasten öldürme/öldürmeye teşebbüs etme gibi hususlarda, öncelikle Emekli Sandığı iştirakçileri için öngörülen, sonrasında bir kısmı 5510 sayılı Kanuna da taşınan

çıkarılması gereken eşlerin, yükseltme imkânından faydalanamamasına veya gecikmeli olarak faydalanmalarına neden olmuştur.

⁶ Erkek çocukların tahsil durumlarına göre değişen yaşlara ulaşmalarıyla birlikte aylıklarının kesilmesi bakımından birlik sağlanmış olmasına rağmen, bu çocuklara tekrar aylık bağlanması bakımından uygulama ve içtihat farklılıkları ortaya çıkmıştır. Buna göre, Emekli Sandığı yönünden, aylığı kesilmesine rağmen, 20 yaşını doldurmadan ortaöğrenimini tamamlayarak yükseköğrenime başlayan yetimlerin, yeniden aylık tahsis taleplerine, Sandık tarafından verilen olumsuz yanıtı karşı açılan davalarda çıkan ret ve iptal kararları arasındaki uyumsuzluk, bu durumda kesilen aylıkların yeniden bağlanması yönünde alınan İctihadi Birleştirme Kararı ile giderilmiştir **bkz.** Devlet Şûrası Tevhidi İctihat Kararı, Esas Sayısı: 58/164, Karar Sayısı: 58/689.

⁷ Bu yükseltme 14.03.1985 tarihli ve 3165 sayılı Kanunla yapılmış olmasına rağmen, Tarım Bağ-Kur kapsamındaki tüm haklar için beş yıllık zamanaşımı süresi devam ettirilmiştir. SSK tarafından iş kazası ve meslek hastalığı sigorta kolundan bağlanan gelirlerde, mevzuat veya katsayı değişikliği nedeniyle ortaya çıkan artışlar için açılacak rücu davalarının ise, geri alma hakkına dayalı ve kendine özgü nitelikli haleflik hukukuna ilişkin olması nedeniyle, on yıllık akdi zamanaşımı süresine tabi olduğu yönünde İctihadi Birleştirme Kararı alınmıştır **bkz.** Yargıtay İctihadi Birleştirme Büyük Genel Kurulu Kararı, Esas Sayısı: 1992/3, Karar Sayısı: 1994/3.

⁸ Yazar isabetli bir şekilde, daha sonra yürürlüğe giren kanunlarda bu yönde bir düzenleme yapılmamış olmasının, kanun koyucunun bu nedenlerle aylık bağlama hakkına bir sınırlama getirmeyi amaçlamadığını gösterdiğini, dolayısıyla, benzer bir hüküm ihtiva eden 23.12.1981 tarih ve 2917 sayılı SSK Genelgesindeki görüşe katılma imkânının bulunmadığını belirtmektedir. Ancak 506 sayılı Kanunda özel bir düzenleme bulunmamasına rağmen Yargıtay, genel ilkelere dayanarak, kocasını öldüren kadının ölüm aylığı alamayacağı yönünde Karar vermiştir. Buna göre, “hiç kimsenin kendi kusurundan yararlanamayacağı” ilkesi gereğince, ölüm aylığına hak kazanma olgusu gerçekleşmemiştir. Zira aksi yöndeki bir düşünce de, “yasa koyucunun temel kavramlar yönünden sosyal güvenlik kurumları arasında farklılık yaratmak istediği sonucunu ortaya koya[caktır]” (Uşan, 2009: 233, d.n.428).

düzenlemeler, özellikle iki önemli hususa işaret etmektedir. Birincisi, reform öncesi dönemde kanun koyucu Emekli Sandığı varlıklarının korunmasına daha fazla önem vermiştir. Bu durum, Sandığın tam anlamıyla bir devlet kurumu, SSK ve Bağ-Kur'un ise nispeten özerk ve ilgili sigortalılarca sahiplenilmesi gereken kurumlar olarak görülmesinden kaynaklanmıştır. Gerçekten de Emekli Sandığının özel olarak farklılaştığı hemen tüm durumlar, bu hususun tesisine yönelik bilinçli ve ustaca birer tercih oldukları izlenimi uyandırmaktadır. İkincisi ise bu düzenlemelere ilişkin yüksek mahkemeler arasında görüş farklılığı olduğudur. Nitekim Yargıtay, kimi zaman pozitif hukuku esnetmek pahasına, kurumlar ve sigortalılar arasında birliğin inşasını önceleyen kararlar vermişken; Anayasa Mahkemesi hemen tüm ayrımların, sigortalıların salt çalışma statülerinin farklı olmasıyla gerekçelendirerek, ayrı hukuksal durumlar olduğu ve eşitlik ilkesine ters düşmediği yönünde kararlar vermiştir. Norm ve standart birliği ilkesi açısından savunulması mümkün olmayan mezkûr uygulamaların, çeşitli şekillerde sonraki dönemde de yürürlükte kalması, reformun etkinliğini kısıtlayan başlıca sorunlardan birini teşkil etmektedir. Konumuz özelinde öncelikle belirtilmesi gereken husus ise, boşandığı eşiyle eylemli olarak birlikte yaşayanların aylığının kesilmesi yaklaşımının, esas olarak, bu yöndeki Emekli Sandığı uygulamalarından doğan bir mantıkla sürdürülme ve diğer sigortalılara da yayma tercihindən kaynaklanmış olduğudur. Oysa reform öncesi dönemde de norm ve standart birliği ilkesine aykırılıklara yol açan bu yöntemden vazgeçilmesi beklenebilecekken ve 5510 sayılı Kanunla kimi yönlerden birlik sağlanmış olmasına rağmen, kimi yeni haksız ayrımlar da yaratılmış ve bu fırsat kaçırılmıştır.

2. 5510 Sayılı Kanun Dönemi

2.1. Hak Sahiplerinin Tespitinde Cinsiyet Ayrımı

Ölüm aylığının paylaştırılacağı hak sahibi kimseler, 5510 sayılı Kanunda da eş⁹ ve çocuklar ile anne-babayla¹⁰ sınırlı tutulmuştur. Bu hususta norm ve standart birliği ilkesi açısından

⁹ Eşin hak sahipliğinin eşitlik temelinde ele alınması, norm ve standart birliği ilkesi açısından şüphesiz yerinde olmuştur. Buna göre aylık bağlanabilmesi için aranan tek şart, eşin evlenmemiş olmasıdır. Bunun dışında eşin, kadın veya erkek olması hak sahipliğini etkilemediği gibi, çalışması veya sosyal güvenlik kurumlarından gelir/aylık alması da ölüm aylığı bağlanmasını engellememektedir. Ancak eşler arasında yasal bir evlilik bağının mevcudiyeti şarttır. Bu noktada karı koca gibi birlikte yaşama veya dini nikâhla evlenme hallerinde aylık bağlanmamaktadır. Medeni Kanunun yürürlüğünden önce, birden çok kadınla evlenmiş sigortalının ölümü halinde eşlere eşit hisselerle paylaştırılarak bağlanmış bulunan aylıkların ödenmesine ise devam edilecektir (**bkz.** Güzel, Okur, Caniklioğlu, 2020: 626. Alper, 2025: 347. Tuncay, Ekmekçi, 2021: 574. Şakar, 2017: 272-273). Bizce bu düzenlemede norm ve standart birliği ilkesine aykırı bir yan bulunmamaktadır. Bu yöndeki bir değerlendirme ile AİHM ve Yargıtay Kararları için (**bkz.** Mutlay, 2014: 284-288). Arıcı ise bu noktada dini nikâhlı evlilikleri teşvik etmeyecek ancak sigortalının bu gibi “diğer geçindirmekle yükümlü olduğu” kimselerin de aylık almalarını sağlayacak bir değişiklik gereğini savunmaktadır. Zira “mevcut düzenleme ölüm sigortasının doğuşu ve varoluşu nedeniyle” uyusmamaktadır ve Kanunda sayılan hak sahipleri dışındaki geçindirmekle yükümlü olunan kişilerin de hukukunun korunması gerekmektedir. Bu noktada yazar, anne ve babaların hak sahipliğine benzer şekilde artan hisse bulunması veya diğer hak sahiplerinin “aylıktan düşmesi” durumlarında bu gibi kimselere de aylık bağlanması önerisinde bulunmaktadır (Arıcı, 2011: 186).

¹⁰ Anne ve babalara aylık bağlanabilmesi için esas olarak iki koşul aranmaktadır. Buna göre, “hak sahibi eş ve çocuklardan artan hisse bulunması” ve “her türlü kazanç ve irattan elde etmiş olduğu gelirinin asgari ücretin net tutarından daha az olması ve diğer çocuklarından hak kazanılan gelir ve aylıklar hariç olmak üzere gelir ve/veya aylık bağlanmamış olması” halinde aylık bağlanabilmektedir. Ancak 65 yaşın üzerindeki anne ve babalar için artan hisse şartı aranmamaktadır. Bu düzenlemelerin norm ve standart birliği ilkesine halel getirmediği ise açıktır. Yine de uygulamada birkaç farklılık ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, “her türlü kazanç” ibaresinden kaynaklanmaktadır. Okur, diğer çocuklardan hak kazanılan gelir ve aylıkların, metinde ayrıca belirtilmeleri nedeniyle, “her türlü kazanç” kapsamında düşünülmemesi gerektiğini savunmaktadır (**bkz.** Okur, 2011: 2171). Esasen Kanun metninden bu yoruma ulaşılması, yazım kuralları gereği mümkün değildir. Zira diğer çocuklardan bağlanan gelir ve aylıklar ibaresi, elde edilen kazancın düzeyiyle değil, Kurumdan aylık veya gelir alıp almama durumu ile ilişkilendirilmiştir. Ancak bu yorumdan aksi yöndeki bir anlayış da birden çok çocuk üzerinden ölüm aylığı bağlanmasını büyük oranda imkânsızlaştırmaktadır ve düzenlemenin kendi içerisinde çelişmesine sebebiyet verecektir. Diğer uygulama farklılığı ise ölüm tarihindeki durumun, eş veya çocukların aylıklarının kesilmesiyle değişikliğe uğraması halinde, anne ve babaların sonradan ortaya çıkan artan hisseden yararlandırılıp yararlandırılmayacakları meselesinden doğmaktadır. Bu hususta SSK sigortalıları bakımından eş ve çocukların

çocuklara ilişkin düzenleme özel olarak farklılaşmaktadır. Zira Kanunda, çocuklar bakımından ikili ayrıma gidilerek, önce eğitim durumu ve yaş kriterlerine göre tüm çocuklar için genel kural getirilmiş,¹¹ sonrasında ise malul çocuklarla¹² kız çocukları açısından istisnai düzenlemeler yapılmıştır (Güzel, Okur, Caniklioğlu, 2020: 627). Konumuz bakımından bu husustaki esas mesele, çocuklar arasında cinsiyete dayalı ayrımın korunuyor olmasıdır. Gerçekten de kız çocukları için getirilen özel düzenleme, bu kimselerin evli olmamaları ve çalışmamaları veya kendi sigortalılıkları nedeniyle aylık/gelir almamaları şartıyla, yaşları dikkate alınmaksızın

durumları, 1983 yılında 1753 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonrası açıklığa kavuşturulmuş ancak anne ve babaya ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir. 5510 sayılı Kanun da, 506 sayılı Kanuna benzer şekilde, açık bir hüküm getirmiş değildir. Buna rağmen, hak sahipliği hususunda eş ve çocuklar ile anne ve babalara ilişkin hükümler arasındaki benzerlik ve paralellik gereğince, meydana gelen değişikliklerden anne ve babaların da yararlandırılması gereği öğretide ağırlıklı ve haklı olarak savunulmaktadır. Buna göre -bizce de- ölüm tarihinden sonra artan hisse doğması halinde anne ve babaya da aylık bağlanabilmelidir. Ancak Yargıtay aksi yönde karar vermektedir (**bkz.** Güzel, Okur, Caniklioğlu, 2020: 631. Tuncay, Ekmekçi, 2021: 577). Aslanköylü'ye göre "sigortalının ölüm tarihinde [artan hisse bulunmadığı için ...] ana ve babaya gelir bağlanamamışsa, ileride eş ve çocukların sayısında ve durumlarında değişiklik nedeniyle gelir bağlama oranları toplamı %70'in altına düşse bile ana ve babaya gelir bağlanamaz. Zira ölüm tarihinde oluşmayan bir hak sonradan verilemez" (Aslanköylü, 2003: 280). Çenberci de aynı görüştedir (**bkz.** Çenberci, 1985: 176). Diğer yandan anne ve babaya aylık bağlanabilmesi için artan hisse şartının aranması da eleştirilmektedir. Buna göre, adaletsiz ve Türk milletinin töresine aykırılık oluşturan bu düzenlemeden dönülmesi ve anne ve babaların "hakkını daha çok gözetecek" şekilde, çocuklar gibi paylaşma dâhil edilmesi önerilmektedir (**bkz.** Şakar, 2017: 275. Şakar, 2021: 306). Üçışık'a göre ise, ölüm sigortasının amacı, geçimi sigortalı tarafından sağlanan kimselere yardım yapılması olduğundan, anne ve baba hak sahipliğinin artan hisse koşuluna bağlanması "ancak sigortalının ölümü dolayısıyla aile hukuku çerçevesinde nafaka alabilecek veya sosyal yardımlardan yararlanacak olmaları halinde uygun görülebilir" (Üçışık, 2015: 223). Önemle belirtilmelidir ki bu tartışmanın norm ve standart birliği ilkesi ile doğrudan ilgisi bulunmamaktadır. Zira söz konusu düzenleme hak sahipleri arasında haksız ayrımlar yaratmamaktadır. Bu husus, ölüm sigortası özelinde, kanun koyucunun eş ve çocuklara öncelik tanımasından kaynaklanmaktadır ve özünde bir tercihe dayanmaktadır. Şu halde ölüm sigortası hak sahipliğinde haksız ayrımların esas olarak çocuklara ilişkin düzenlemeden kaynaklandığı görülmektedir.

¹¹ Çocuklara ölüm aylığı bağlanabilmesi için genel kural, md. 5/1-a,b,e bentleri hariç olmak üzere çalışmamak veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olmak ve 18 yaşını doldurmamış olmak şeklinde belirlenmiştir. 18 yaş sınırı da, lise ve dengi öğrenim görülmesi halinde 20 yaşa, yüksek öğrenim yapılması halinde ise 25 yaşa yükselmektedir. Genel kurala ilişkin bu düzenlemenin doğrudan haksız farklılaşma yarattığını savunabilmek esasen mümkün değildir. Nitekim "[y]aş bakımından öngörülen sınıflandırmanın kanun koyucunun takdir yetkisi içinde kaldığını kabul etmek gerekir. Kanun koyucu, öğrenim görmeye devam eden çocuğun - öğrenim durumuna uygun olarak yaş bakımından üst sınırlar getirilerek- gelire hak kazanmasını istemiştir" (Mutlay, 2014: 290). Bu noktada esas farklılaşma, kural olarak Türkiye İş Kurumu kursiyerliği, hükümlülük-tutukluluk, stajyerlik ve çıraklık gibi istisnalarla sınırlandırılmış bulunan, aylığın kesilmesini gerektirmeyen çalışma hallerinin, 21.03.2018 tarih ve 7103 sayılı Kanunla tüm hizmet akdine dayalı çalışmalara teşmil edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu değişiklik sonrasında, yine yukarıda belirtilen yaşlarla sınırlı olmak üzere, 4/1-b ve c bentlerine göre sigortalı olarak çalışan çocukların aylıkları kesilirken, 4/1-a bendi kapsamında çalışan çocukların aylıkları kesilmemektedir. Özellikle bağımsız çalışmayı kapsama almaması yönüyle norm ve standart birliği ilkesine aykırılık oluşturan bu düzenlemenin, cinsiyet veya hizmet akdinin türüne göre ayırım getirmemiş olması ise isabetli olmuştur. Gerçekten de bu durumda çocuğun kız ya da erkek olması önemli olmadığı gibi, kısmi veya tam süreyle çalışıyor olması da farklılık yaratmamaktadır (Güzel, Okur, Caniklioğlu, 2020: 627-628). Alper de bu değişikliğin, "sigortalı olarak çalışmama" ilkesinin terk edilmesi anlamına geldiğini ve "başka ve yeni eşitsizlik sorununu beraberinde getireceğini" belirtmekte, bununla birlikte kız çocuklarının hak sahipliğinin de erkek çocuklar gibi eğitim ve yaş ile sınırlandırılmasının daha isabetli olacağını savunmaktadır (**bkz.** Alper, 2025: 348-349).

¹² 5510 sayılı Kanun md. 5/1-a,b,e bentleri hariç olmak üzere çalışmayan veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış çocuklardan, çalışma gücünü en az %60 oranında kaybedenlere, yaş veya evli olmama şartları aranmaksızın aylık bağlanmaktadır. Esasen malul çocuklara aylık bağlanması hususu, 506 sayılı Kanun döneminde erkek çocuklarla sınırlandırılmıştı. Bu yöndeki birlik ancak 29.07.2003 tarih ve 4958 sayılı Kanunla "erkek" ibaresinin metinden çıkarılmasıyla kurulabilmiştir. 5510 sayılı Kanunla da bu yaklaşımın devam ettirilmesi ve malullük açısından cinsiyete dayalı ayrıma gidilmemiş olması şüphesiz isabetli olmuştur. Mutlay'a göre de "[b]u yaklaşımla gerçek anlamda eşitlik sağlanmak istenmiştir" (**bkz.** Mutlay, 2014: 292). Bu noktada malul kız çocuklarının evlenme ödeneğinden faydalanamamaları da haksız ayırım olarak nitelendirilemez. Zira mevcut sistemde evlenme ödeneği, bu nedenle gelir veya aylıklarının kesilmesi gereken kız çocuklarına verilmektedir. Malul çocukların aylıkları ise evlilik nedeniyle kesilmemektedir. Bu durumda doğal olarak ödenek hakkı da doğmamaktadır.

aylıktan yararlanmalarını düzenlemekte ve böylelikle genel kuralın çok ötesinde bir menfaat farklılaşması yaratmaktadır. Esas olarak evli olmama halinde hayat kaydıyla aylıktan yararlanma sonucunu doğuran bu durum,¹³ yaşa ilişkin genel kuralın fiiliyatta yalnızca erkek çocuklarla sınırlandırılmasına da neden olmaktadır.¹⁴

Kadınların korunmasına yönelik olan ve belirli sınırlar içerisinde kalan düzenlemeler, kural olarak, eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacaksa da, burada -fiili sonuçlar itibariyle- “kadının korunmasından” da esasen söz edilememektedir. Zira bu düzenleme, kadınların iş yaşamından uzaklaşmasını teşvik etmek gibi doğrudan etkisi yanında, kadınların erkeğin maddi gücüne bağlı olduğu kabulüne dayanması ve erkeklerin üstün tutulması anlamı taşıması nedeniyle, dolaylı yoldan da eşitsizlik yaratmaktadır. Nitekim ölüm aylığına hak kazanma şartları, genel olarak gelire duyulan ihtiyaç kriteri göz önüne alınarak belirlenmiştir. Burada ise, erkek çocukların öğrenimlerinin bitmesiyle çalışma imkânına eriştikleri, dolayısıyla gelire ihtiyaçlarının ortadan kalktığı; kız çocuklarının gelire ihtiyacının ise, erkeğin maddi gücüne bağımlı olduklarından hareketle, evlenmeyle ortadan kalkacağına kabul edilmesi söz konusudur. “Kanun koyucunun [bu hususta] iyi niyetle davrandığı konusunda şüphe yoktur. Ancak ne var ki, [...] iyi niyet ayrımcılığın ortaya çıkmasına engel değildir. [...] [K]adınlarla erkekler arasında gerçek eşitlik, kadınları iş yaşamından uzaklaştıran ve onları erkeğin maddi gücüne bağlı kılan düzenlemelerle değil, kadınları erkekler kadar iş yaşamında tutan düzenlemelerle sağlanır” (Mutlay, 2014: 291-292). Bu noktada Alper’e göre “özellikle hak sahibi kız çocuklarına sağlanan garanti yine Türk toplumunun yapısına bağlı olarak farklılaştırılmış bir uygulama olarak dikkati çekmektedir” (Alper, 2025: 341).¹⁵ Ancak, özellikle ölüm sigortası bakımından kız çocukları özelinde ortaya çıkan aşırı farklılaşmanın, yalnızca verili sosyolojik bünyeye dayanılarak haklılaştırılması mümkün değildir. Kaldı ki, bu yapı da fiiliyatta, söz konusu ayrımların mevzuatımıza girdiği kuruluş aşamasından günümüze değin büyük ölçüde değişmiş ve bu yöndeki ihtiyaç ortadan kalkmıştır.¹⁶ Bu durumda geleneksel/muhafazakâr sosyal politika anlayışının başlıca uzantısı olan bu haksız ayrımdan da dönülmesi gerekmektedir.¹⁷ Bu nedenlerle bizce, çocukların hak sahipliğinin belirlenmesinde,

¹³ “Hak sahipliği bakımından evli olup olmama sadece ölen sigortalının eşi ve kız çocuğu bakımından önem taşı[maktadır ...] Evliliğin sona ermesinin kural olarak erkek çocuklara yönelik doğrudan bir etkisi yoktur” (Ezer, 2021: 162,166).

¹⁴ Nitekim bu durumun bir uzantısı olarak Tuncay ve Ekmekçi, genel kurala ilişkin Kanun metninin aksine, yaş şartını yalnızca erkek çocuklara özgülemektedir (**bkz.** Tuncay, Ekmekçi, 2021: 575).

¹⁵ Yazar ayrıca ölüm sigortasının, sosyal güvenlikte koruma birimi olarak ailenin esas alınmasının bir sonucu olduğunu ve hak sahibi kimselerin tespitinin, aile kavramının toplumda nasıl tanımlandığıyla ilgili olduğunu da belirtmektedir. Buna göre Türk hukukunda hak sahipliği geniş kapsamlı bir tanıma sahiptir.

¹⁶ Makro verilerde ilk bakışta görülmesi dahi, sanılanın ve kategorik olarak “satın alınan” gündelik bilginin aksine, bu önermeyi pek çok mikro veriyle desteklemek mümkündür. Konumuz özelinde ise net okullaşma oranları ile cinsiyet ve eğitim durumuna göre işgücüne katılma oranları yeterli olacaktır. Buna göre artık ülkemizde (2021-2022 yılı verilerine göre) ilkökul, ortaokul ve lise eğitimi bakımından net okullaşma oranlarında cinsiyete göre farklılaşma gözlenmezken, yükseköğretimde kadınların net okullaşma oranı (%49,2) erkeklerden 9 puan daha yüksek gerçekleşmektedir. Yükseköğretim görmüş kişiler arasında işgücüne katılma oranları ise erkeklerde %84,6 iken kadınlarda %67,6 seviyesindedir. Bu seviyede işgücüne katılma oranları henüz tam olarak eşitlenememiş olsa dahi, diğer eğitim seviyelerindeki gibi cinsiyete dayalı dramatik farklar da izlenmemektedir. Dahası bu fark da kapanma eğilimindedir. Kaldı ki bu yöndeki bir eşitlik ilkesel hedef olmakla birlikte, yükseköğretim seviyesinde benzer farklılaşmalar gelişmiş ülkelerde de izlenmektedir. Diğer yandan erkeklerin yükseköğretime, kadınların ise işgücüne katılmalarını kısıtlayan kimi engellerin, sosyal güvenlik sisteminden kaynaklandığının da kabul edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan sosyal güvenlik anlayışında, sistemin kuruluş dönemlerinden tevarüs eden palyatif tedbirlerden vazgeçilerek, çağın gereklerine uygun ve dönüşüme yol gösterici, eşitlikçi politikalara ihtiyaç bulunmaktadır. Zira günümüzde kadınları eğitim ve istihdamdan dışlayan fiili engeller -nispeten- ortadan kaldırılmış olmasına rağmen, ne yazık ki sosyal güvenlik sistemi bu yeni duruma göre organize edilememiştir.

¹⁷ Ancak özellikle cinsiyete dayalı ayrımların, mevcut toplumsal ilişkilere dair aksi yöndeki algıya dayanılarak haklılaştırılma gayreti, öğretilde oldukça yaygındır. Örneğin, reform öncesi dönemde ölüm sigortasından anne ve babaya sağlanan hakların incelendiği bir eserde Arıcı, üvey anne ve babalara aylık bağlanma ihtimalini tartışırken, “Türk aile yapısı itibari ile üvey baba[nın] aileden sayılmama” tahayyülüne dayanarak, “üvey anne ile üvey babaya eşit işlem yapılmasının doğru olmayacağı[nı]” savunabilmektedir. Zira buna göre, “üvey anne için

malullük hali ile öğrenim durumuna göre farklılaşan yaş kriterleri yerinde ve yeterlidir. İlaveten cinsiyete göre evlilik kurumuna kuruculuk anlamı yüklenmesine ise artık lüzum bulunmamaktadır. Şu halde kız çocukları için öngörülen özel şart kaldırılarak,¹⁸ tüm çocukların belirtilen objektif kriterlere göre aylıktan faydalanmalarını sağlayacak Kanun değişikliğine ihtiyaç bulunmaktadır.¹⁹

2.2 Aylığın Bağlanması/Kesilmesi ve Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayan Hak Sahiplerine Yönelik Düzenlemenin Anayasaya Aykırılığı Meselesi

Aylığın bağlanması/kesilmesi bakımından, hak sahibi olan bir kişinin kendisinden aylık bağlanacak kişiye karşı ağır bir cürümde bulunması veya onu öldürmesi halinde ortaya çıkan norm farklılaşmasının giderilmiş olması, şüphesiz norm ve standart birliği ilkesine uygun bir gelişme olmuştur. 5510 sayılı Kanun, bu yöndeki norm farklılaşmasını, Emekli Sandığı mevzuatını esas almak suretiyle çözmüştür.²⁰ Dolayısıyla yeni sistemde, tüm sigortalılık statüleri açısından (Ergin, 2008: 187), kendisinden aylık bağlanacak veya gelir/aylık bağlanmış sigortalıyı kasten öldürdüğü veya öldürmeye teşebbüs ettiği veya malul duruma ya da sürekli iş göremez hale getirdiği; bu sigortalıya veya hak sahibine karşı ağır bir suç işlediği veya aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmeme²¹ sebebiyle ölüme bağlı bir tasarrufla mirasçılıktan çıkarıldıkları hususunda kesinleşmiş yargı kararı bulunan kişilere, gelir veya aylık bağlanmamaktadır (md. 56/1-a,b) (Sümer, 2020: 241. Yüksel, 2016: 171. Alper, 2025: 352-353. Andaç, 2016: 164-165).²² Kanımızca, hâlihazırda ödenmiş gelir veya aylıkların geri alınmasını da öngören bu düzenlemede, sigortalıyı kasten öldüren hak sahipleri açısından,

aynı şeyi söylemek güçtür” ve ne kadar pozitif hukuk bakımından aksi mümkün olmasa da “üvey anneye aylık bağlanamaması aile kültürümüze ters bir uygulama olacaktır” (bkz. Arıcı, 1999: 28). Cinsiyete dayalı ayrımın haklılaştırılması bakımından uç bir örneği teşkil eden bu yaklaşımın -bizce- savunulabilmesi mümkün değildir.

¹⁸ Bu önerme, geleneksel toplumsal rollerin erkeğe yüklediği misyona dayanılarak çıkarılan (örneğin malullüğün yalnızca erkek çocuklarına aylık bağlanmasını gerektiren bir durum olarak görülmesi gibi) sınırlı sayıdaki “erkek lehine” düzenlemelerin, süreç içerisinde ilga edilmiş olmasına rağmen, aynı gerekçelerle ortaya çıkan “kadın lehine” düzenlemelerin korunması çelişkisiyle birlikte düşünülmeli, ilaveten bu hususta, kanunların bilinç yaratma fonksiyonu da göz ardı edilmemelidir.

Diğer yandan bu düzenleme başkaca norm farklılıkları yaratılmasına da sebebiyet vermektedir. Örneğin, iki ayrı kişiden hak kazanılan gelir veya aylıkların birleşmesi konusunda, genel olarak yüksek aylığın tamamı, düşük aylığın ise yarısının bağlanması kabul edilmişken; hem eşinden hem de anne ve/veya babasından ölüm aylığına hak kazananlara tercih ettikleri aylık bağlanmaktadır. Norm ve standart birliği ilkesi gereğince bu durumda da genel kurala göre işlem yapılması beklenebilecekken, kanun koyucunun Kurum’u koruma amacının ön plana çıktığı görülmektedir. Zira 5510 sayılı Kanun bununla birlikte, ikiden çok aylık veya gelire hak kazanma halinde ivazları, en fazla ödemeye imkân tanıyan iki dosyayla sınırlandırmıştır. Bu durum da, kimi hallerde, ödenen primlerin karşılıksız kalması sonucunu doğurmaktadır. Bu hususta kişi veya sigorta kolu farklılığının esas kabul edilmesi sorunu çözebilecektir. Buna göre, kişi veya sigorta kolunda farklılık olmayan durumlarda ivazda teklikle yetinilmeli; farklı sigortalı veya sigorta kolundan sağlanacak yardımlarda -hak sahibi tek kişi olsa dahi- birden fazla ivazdan yararlanılabilmelidir (Güzel, Okur, Caniklioğlu, 2020: 645). Bu noktada, önceki sosyal güvenlik kurumları bakımından farklılaşma için (bkz. Saraç, 2001: passim), kadınların hak sahibi sıfatıyla “çift aylıktan yararlanması” boyutuyla bir değerlendirme için ise ayrıca (bkz. Yıldız, 2022: passim).

¹⁹ Üçışık’a göre de “kız çocuklarının belirli yaşları doldurduklarında sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kişi sayılmamaları (m.3/10), fakat anne veya babalarının ölümü halinde hak sahibi sayılarak evli olmadıkları [...] sürece ölüm sigortasından gelir ya da aylık alabilmeleri (m.34/I, b) ve bundan dolayı genel sağlık sigortasından da yararlanmaları (m.60/I, f) tutarsızlık teşkil etmektedir. Bu tutarsızlık giderilmelidir” (bkz. Üçışık, 2015: 222). Bizce bu noktada en azından, boşanma ve dul kalma halleri ve belirli bir süreyle (örneğin iki yıl) sınırlı olarak, kadın veya erkek tüm çocuklara aylık bağlanması cihetine gidilmesi düşünülmelidir. Bu nedenle ve geçici bir süreyle bağlanan aylıkların, diğer hak sahiplerinin hisselerini etkilememesi de öngörülebilir.

²⁰ Bununla birlikte 5434 sayılı Kanunda bu yönde bir hüküm bulunmamasına rağmen, 5510 sayılı Kanunda aylıktan yararlanamama hallerinin ikisini de karşılar biçimde kesinleşmiş mahkeme kararından bahsedilmektedir. Bu durum, mirastan çıkarılma halinde de kesinleşmiş mahkeme kararının aranıp aranmayacağı sorununun doğmasına neden olmaktadır (Uşan, 2009: 246).

²¹ Bu kapsamda değerlendirilebilecek hal ve fiiller için (bkz. Sözer, 2023: 465, d.n. 4).

²² Maddede, kesinleşmiş yargı kararı zikredildiği için, kasten öldürme yeterli sayılacak ve “aylık bağlanmaması için herhangi bir mahkûmiyet şartı aranmayacaktır” (Karakaş, 2019: 255-256. Elma, 2022: 533).

sosyal sigorta mantığına veya norm ve standart birliği ilkesine aykırılık bulunmamaktadır.²³ Ancak birbirinden çok farklı durumlara aynı sonucun bağlanması nedeniyle maddedeki fıkra ve bentler arasında uyumsuzluk da söz konusudur (Ergin, 2008: 187). Bu durumda, sigortalıyı kasten öldüren hak sahiplerine aylık bağlanmamasına ilişkin düzenleme isabetli bulunabilse dahi, aile hukukuna ilişkin yükümlülüklerin ihmal edilmesi gerekçesiyle bir hak sahibinin sosyal güvenlik hakkından mahrum bırakılması kabul edilemez. Bu nedenle “Kanunun bu hükmünü Sosyal Güvenlik Hukukunun genel ilkeleri ışığında isabetli bulma olanağı bulunmamaktadır” (Güzel, Okur, Caniklioğlu, 2020: 617).²⁴

5510 sayılı Kanunda gelir ve aylık bağlanmayacak hallerle ilgili en önemli değişiklik, kanuna karşı hile yapılmasını ve bir hakkın suistimalini önleme düşüncesiyle getirilen, eşinden boşandığı halde fiilen birlikte yaşayan kimselere bağlanmış olan gelir ve aylıkların kesilerek, ödenmiş bulunan tutarların geri alınmasına ilişkin düzenlemedir (Alper, 2025: 353).²⁵ Bu düzenlemeye esas olarak uygulamadan doğan sorunun çözümü için gidilmiştir (Arıcı, 2022: 422. Korkusuz, Uğur, 2022: 349).²⁶ Zira 5510 sayılı Kanun öncesinde bu yöndeki girişimleri önleyici nitelikte herhangi bir kuralın bulunmayışı, aile gelirlerini artırmak isteyen eşlerin, kendi aralarında anlaşmak suretiyle boşanmaya razı olmaları şeklindeki kötüye kullanımları özendirmiştir.²⁷ Ancak mevcut düzenleme de bir takım sorunları beraberinde getirmiştir. İlk olarak ölen sigortalının eşi ve kız çocuğunun tercih edebileceği pek çok birlikte yaşama ihtimalinden yalnızca birine yaptırım bağlanmışken, nikâhlanmaksızın birlikte yaşayanlar ile boşandığı eşinden başka kimselerle fiilen beraber olanlar aylık almaya devam edebilmektedir

²³ Ayrıca mirasın reddinin hak sahipliğini etkileyen durumlar arasında sayılmamış olması da isabetli olmuştur. Bu nedenle mirası reddeden kimseler de aylık alabilecektir. Gerçek ret ve hükmi ret açısından değerlendirmeler için (bkz. Keser, 2008: 1032-1039).

²⁴ Yazarlar bu hükmün tekrar gözden geçirilmesinin faydalı olacağını savunmaktadır. Tuncay ve Ekmekçi de, reform öncesi dönemde, kişinin kendi kusurundan yararlanarak hak sahibi olamayacağından hareketle, sigortalıyı kasten veya haksız olarak öldüren veya öldürmeye teşebbüs eden kimselerin, aksi yargı kararıyla sabit olana değin aylıktan yararlanamayacağını; diğer durum ve fiiller için aynı sonuca varılmasının ise, sosyal güvenlik hukukunun koruyucu felsefesi gereğince doğru olmadığını savunmuştur. Diğer yandan 5510 sayılı Kanunda yalnızca kasten öldürme hali düzenlendiğinden, kastı aşan fiil sonucu veya taksirle öldürme hallerinde aylık bağlanacaktır (bkz. Tuncay, Ekmekçi, 2021: 596). Bununla birlikte, söz konusu düzenlemenin isabetli olduğuna dair birkaç yaklaşım da ileri sürülmüştür. Bu hususta Uşan’a göre, miras bırakanına karşı kanun ve ahlaktan doğan yükümlülüklerini yerine getirmeyen kimselerin, sosyal sigorta haklarından da yararlandırılmaması gerekmektedir (bkz. Uşan, 2009: 247). Arıcı ise, mirastan iskatin etkisinin anne ve baba özelinde ayrıca tartışılması gerektiğini savunmaktadır. Buna göre “[m]irasın reddinde olduğu gibi mirastan iskatta da ana ve babanın ölüm sigortasından aylık alma hakkının korunması gerek[mektedir] ...] Mirastan cezai iskat durumu var ise bu durumda ana ve babaya aylık bağlanmaması gerektiği görüşünü itidal ile ele almak gerek[mektedir]” (bkz. Arıcı, 1999: 30-31).

²⁵ “Eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocukların, bağlanmış olan gelir ve aylıkları kesilir. Bu kişilere ödenmiş olan tutarlar, 96 ncı madde hükümlerine göre geri alınır” (md. 56/son). Bu hüküm, Kanunun “Kısa ve Uzun Vadeli Sigorta Kollarına İlişkin Ortak Hükümler” başlıklı 7. bölümünde yer aldığından ve “gelir ve aylıkların” kesilmesini düzenlediğinden, tüm sigorta kollarından doğan hak sahipliği bakımından uygulama alanı bulmaktadır (Köme Akpulat, 2019: 404). Diğer yandan Aslanköylü bu hükmün, gelir veya aylıkların kesilmesine ilişkin olması nedeniyle, “hak sahiplerinin aylıklarının başlangıcı, kesilmesi ve yeniden bağlanması” başlıklı 35. maddeye dâhil edilmesinin daha isabetli olacağını belirtmektedir (bkz. Aslanköylü, 2012: 120).

²⁶ Nitekim madde gerekçesinde de “uygulamada hakkın kötüye kullanılmasını önlemek amacı” zikredilmektedir. Bu hususta denetim ve geri alınma usulleri ile yüksek yargı kararları hakkında bir özet için ayrıca (bkz. Esen, 2012: passim).

²⁷ Önceki kanunlar döneminde de bu yola başvuranlar hakkında çok sayıda ihbar ve şikâyet olmasına ve tespitler yapılmasına rağmen, bu kişiler hakkında çoğunlukla herhangi bir işlem yapılamamış, kesilen gelir ve aylıklar ise kurumlar aleyhine açılan davalar sonucunda yeniden bağlanmıştır. Bu yönüyle söz konusu düzenlemenin yapılmasının bir zorunluluk haline geldiği belirtilmektedir (bkz. Özmen, 2012: 103). Gerçekten de bu yöndeki girişimlerin savunulabilmesi ahlaken mümkün değildir. Zira bu hususta, kimi kadınların eşinden boşanıp, ileri yaştaki kayınpederiyle evlenmesi ve bu kimselerin ölmesiyle de aylığa hak kazanmaları gibi “şaşırtıcı” örneklerle dahi karşılaşılmuştur. (Köme Akpulat, 2019: 401). Konunun etik boyutu bir kenara bırakıldığında, kişilerin yasal haklarını kullandıkları ve yasal boşluklardan faydalandıkları da söylenebilmektedir. Nitekim “[y]asalar tarafından yasaklanmayan hususlarda, toplumda davranış kalıpları oluşmaktadır”. Bu yönde bir yaklaşım için (bkz. Özdemir, 2013, s. 193).

(Centel, 2012: 190). “[B]u düzenlemenin haklılığı dürüstlük kuralı çerçevesinde savunulabilirse de [...] öngörülen kısıtlamanın [...] eşitlik ilkesine aykırılığını ileri sürüp, boşananlar için de aylığın kesilmemesi gerektiği” savunulabilecektir (Uşan, 2009: 247-248).²⁸

Nitekim mezkûr düzenlemenin iptali için dava da açılmıştır. Eşitlik ilkesine aykırılığı yanında bu hükmün, mahkemelerce verilen boşanma kararlarını uygulamamak anlamına geldiği, ailenin bir araya gelmesini ve yeniden evliliğin tesisini engelleyici nitelikte olduğu, özel hayatın gizliliği ile aile hayatının dokunulmazlığını ihlal ettiği, “yoklama” yoluyla kişinin maddi ve manevi varlığının gelişimini engellediği, hakkaniyete uymadığı, boşanan eşlerin tek evinin olması durumunda her birinin kendi evinde oturma hakkını kısıtladığı gibi gerekçelere dayandırılan davada Anayasa Mahkemesi, oy çokluğuyla, ret kararı vermiştir (**bkz.** Anayasa Mahkemesi Kararı, Esas Sayısı: 2009/86, Karar Sayısı: 2011/70, Karar Günü: 28.04.2011). Oysa karşı oy gerekçelerinde isabetle belirtildiği gibi, yasa koyucu burada “eşlerin boşanması sonucu ortaya çıkan hukuki sonuçları göz ardı ederek bunların fiilen bir arada yaşamalarını evlilikle aynı hukuki statüde değerlendirmiş, [...] kadının ölüm aylığı alabilmek amacıyla kanuna karşı hile yoluna başvurduğunu var saymıştır”. Ayrıca “[k]esinleşmiş bir boşanma kararı (ilâmı), kesin hükmün bütün hukuki sonuçlarını doğurur ve [...] yasama ve yürütme organları ile idare, bu karara uymak ve icaplarına uygun davranmak zorundadır”. Bu hususlar atlanarak, sorunun toptancı bir mantıkla çözümlenmeye çalışılması, kanuna karşı hile amacı güdülmeyen, (örneğin çocukların erişkinliğe ulaşmasının beklenmesi gibi) muhtemel başkaca gerekçelerle aynı konutun paylaşılmasına devam etmeyi tercih edenlerin hak kaybına yol açmaktadır. Esasen ölüm aylığı hak sahipliğinde cinsiyete dayalı ayrımın, savunduğumuz şekilde tümünden kaldırılması, hukuk ve ahlaken savunulması mümkün olmayan bu yöndeki suistimalleri de büyük oranda engelleyebilecektir.

Mevcut düzenlemenin özel hayatın gizliliğine aykırı yapısı, doktrinde de çoğunlukla doğrudan ve açıkça savunulamamasına, ancak fiili durum ve aktüeryal denge gibi zorunluluklara değinilerek, olsa olsa mahcup bir haklılaştırma gayreti sayılabilecek yaklaşımların doğmasına neden olmuştur. Bu düzlemde Centel, söz konusu hüküm ile çoğunluk görüşünü ve Mahkemenin konuyu ele alış tarzını pek çok açıdan eleştirmekle birlikte, düzenlemenin şu haliyle Anayasaya aykırı olduğunu iddia etmemekte, hakkın kötüye kullanılmasının korunamayacağından hareketle, düzenlemeyi -zımnen- isabetli bulmaktadır. Ona göre, “AyM üyelerinin çoğunluğunca varılan sonuç daha doğru ve yerinde görünmekle birlikte, konuya ilişkin yaklaşımların hem göz önünde bulundurulması gereken ve hem de yerinde görünmeyen yanları söz konusudur”. Oysa isabetle belirttiği gibi düzenleme, uygulama açısından son derece önemli pek çok husus hakkında herhangi bir açıklık taşımamaktadır. Örneğin, ne kadar süreyle birlikte olunduğunda madde kapsamına girileceği, fiilen birlikte yaşama tabirinin cinsel ilişki unsurunu gerektirip gerektirmediği, bu ilişkinin belirlenmesinde kimlerin yetkili olduğu ve hangi yetki ve ne ölçüde özel hayata müdahil olunabileceği gibi hususlar belirsizdir. Bu nedenlerle söz konusu düzenleme “toplumda hukuk güvenliğinin sağlanması bakımından, yeterli bir belirginliğe sahip değildir” ve özellikle yoklama işlemi karşısında özel hayatın gizliliği açısından söz konusu boşluğun “hukuk güvenliğini tehlikeye soktuğu ve bireyleri yeterli hukuki güvenceden yoksun bırakacağı, açıktır” (Tankut Centel, 2012: passim). Buna rağmen öğretilde, özellikle temel eserlerde, söz konusu düzenlemenin Anayasaya aykırılığına ilişkin esas bakımından değerlendirmelerden çoğunlukla kaçınıldığı görülmektedir.

Özel olarak bu hükmü değerlendirme amacına yönelik sınırlı sayıdaki çalışmada dahi bu yaklaşım sezilmekte, incelemelerde genel olarak Anayasa Mahkemesi çoğunluk görüşünün aktarılmasıyla yetinilmektedir.²⁹ Bununla birlikte, Karar gerekçesinde açıklananlardan başkaca

²⁸ Yazar, haklı olarak, kanun koyucunun, yalnızca aylık alabilmek için bu yola başvurulmasını tasvip etmediğini, bu tür birlikteliklerin tümünden önüne geçmeyi amaçlamadığını belirtmektedir.

²⁹ Bu yaklaşım tarzı genel bir sorun olmakla birlikte, Özdemir’in eserinde özel olarak izlenebilmektedir. Bu eserde, düzenlemenin “anayasaya aykırılık durumu” bakımından incelemede, yalnızca itiraz gerekçelerinin özetlenmesi

mantiki dayanaklar bulunamaması, kimi uç yaklaşımların doğmasına da yol açmıştır.³⁰ Örneğin Cengiz'e göre, "çekişmeli boşanma davalarında muvazaa iddiasında bulunmak zordur, ancak anlaşmalı boşanma taleplerinde muvazaa ihtimali güçlüdür".³¹ Muvazaa niyeti olmadan boşanmalarına rağmen, sonradan barışarak birlikte yaşayan kimselerin de aylıklarının kesilmesi gerekeceğinden, "kesme nedeninin hukuki temelinin muvazaaya dayandırılması yerinde değildir". Yazar, fiilen birlikte yaşayan eski eşlerin davranışının, -istisna öngörmeksizin- hakkın kötüye kullanımı olduğu zannına dayanmakta ve söz konusu engeli, Kanunun amacını da aşacak şekilde, geniş yorumlamaktadır. Buna göre, örneğin, eşlerden birinin cezaevinde bulunduğu durumlarda dahi, boşanma eş cezaevine girdikten sonra gerçekleşmiş ve cezaevinde bulunan eşin ekonomik varlığı diğer eş tarafından yönetiliyor ise "fiilen birlikte yaşamının varlığı kabul edilebil[ecektir]". Zorlama yorumlar bu kadarla da sınırlı değildir. Benzer şekilde, Kanunun açık düzenlemesine rağmen Cengiz, "boşandığı eşi ile değil de, başka birisi ile uzun birlikteliği[n de]" hakkın kötüye kullanılması olduğunu, bu halinde de gelir ve aylıkların kesilmesini gerektirdiğini savunmaktadır (Cengiz, 2017: 9-10).³² Bu yaklaşımda, başka birisiyle birliktelik süresinin "uzun" sayılması için dayanılacak objektif koşulun belirlenme sorunu/keyfiliği bir yana bırakılsa dahi, Anayasa hilafına ve kanun koyucunun amaçlamadığı biçimde, bu türden birlikteliklerin tümünden engellenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır ki, ilgili eserde bu husus üzerinde hiç durulmamaktadır. "Kanunun hak yoksunluğu saydığı tek koşul[un] hak sahibinin boşandığı eşiyle beraber yaşamaya devam etmesi" olduğu göz önüne alındığında diğer birlikte yaşama tercihleri, "toplumsal değer yargıları bakımından evleviyetle hoş karşılanmayacak" nitelikte dahi olsa, hak sahipliğini etkilemeyecektir (Duman, 2019: 95).³³

ile ret kararının aynen aktarılmasıyla yetinilmiş, karşı oy gerekçelerine hiç değinilmemiştir. Detaylı tartışmalar ise ancak görevli/yetkili mahkemenin tespiti ile maddenin kapsam ve zaman bakımından uygulanması gibi pratik konularda yoğunlaşmıştır (**bkz.** Özdemir, 2013). Oysa karşı oy gerekçesinde yer alsada dahi, Anayasa Mahkemesinin esasa ilişkin incelemesinde, düzenlemenin özel hayatın gizliliğine aykırılığına dair bir değerlendirme yapılmamıştır. (Köme Akpulat, 2019: 412). Bu nedenle çoğunluk görüşüyle sınırlı değerlendirmeler önemli ölçüde eksik kalmaktadır.

³⁰ Özmen'in sonuç değerlendirmesi bu hususta özel olarak ayrılmaktadır. Yazar, bazı belirsizlikler taşımasına rağmen bu düzenlemenin, "ülke gerçekleri göz önünde bulundurulduğunda her şeye karşın yararlı olacağı, toplumsal barışın sağlanmasına katkıda bulunabileceği[ni ve ...] böylelikle yıllardır kanayan yara niteliğindeki sorunun büyük ölçüde çözüme kavuşturulacağı[nı]" savunmaktadır. (**bkz.** Özmen, 2012: 112).

³¹ Bu türden boşanmaların nitelendirilmesinde kimi yaklaşım farklılıkları söz konusudur. Örneğin Özdemir, "sahte boşanma" ve "görünüşte boşan[ma]" ifadelerini kullanırken; Aslanköylü, "[e]şlerin gelir veya aylık almak amacıyla boşanmaları[nın] muvazaalı boşanma" olduğunu ve "muvazaalı işlemleri [de] hukuk[un] himaye etme[yeceğini]" belirtmektedir (**bkz.** Aslanköylü, 2012: 114. Özdemir, 2013: 192-193). Görüldüğü üzere bu düzenleme "uygulamada ve bazı kararlarda, "muvazaalı boşanma" halinde [...] uygulanacak bir yaptırım olarak açıklanmaya başlanmıştır. En başta belirtmek gerekir ki, "muvazaalı boşanma diye bir şey hukuken mümkün değildir. Zira evlilik bir sözleşmedir ama boşanma, evliliğe son veren ve dava yoluyla kullanılan bozucu yenilik doğuran bir karardır, yani bir mahkeme kararıdır. Tarafların boşanmasıyla sonuçlanan Mahkeme Kararlarına da muvazaalı demek mümkün değildir". (Akbiyık, 2019: 639). Diğer yandan Yargıtay üyelerinin konuya ilgisi ve düzenlemenin gerekliliği/isabetliliğini açıklama çabaları da dikkat çekmektedir. Doğrudan bu konuya ilişkin yayınlanan eserlerin önemli bir bölümü, Yargıtay mensuplarınca kaleme alınmıştır ve bunlardan 10. H.D. Tetkik Hâkimi Ercan Turan'ın eseri dışındakiler, düzenlemeyi hukuka uygun bulmaktadır.

³² "Yasal düzenleme olması şartıyla" aynı yönde bir değerlendirme için ayrıca (**bkz.** Özdemir, 2013: 194, 201).

³³ Bu bakımdan Yazar, "bir başkasıyla ya da birileriyle birlikte yaşa[ma] veya hiç evlen[il]mese de gayri resmi olarak, bir adım daha ötesi çocuk sahibi olup aile kuracak şekilde bir yaşam sür[me]" durumlarını zikretmektedir. Bu hususta önemle belirtilmelidir ki, eski eşle veya başkalarıyla nikâhlanmaksızın birlikte yaşama durumunun ahlakiliğine ilişkin bir irdeleme, yargının görev, hak ve yetki alanında bulunmadığı gibi, yargısal metinlerde bu tür değerlendirmelere yer verilmesi de oldukça sakıncalıdır. Bu türden birlikteliklerin etik değerler, ahlaki algı ve kurallara uygunluğu ile toplumsal yaşama etkileri veya neden olduğu sorunların incelenmesi başkaca bilim dallarının uğraşı alanı içerisinde kalmaktadır. Anayasa Mahkemesi iptal kararına yazılan karşı oy gerekçesi ise bu açıdan eleştirilebilir. Nitekim sayın üyeler S. Özgüldür ve E. Yıldırım tarafından kaleme alınan karşı oy gerekçesinde, "[d]iğer yandan, kural boşandığı eşiyle bir arada yaşayan kişiyi aylıktan yoksun bırakırken, eşinden boşanmış, ancak gayri ahlâki ilişkiler ve yaşam tarzını benimsemiş kişiler yönünden hiçbir yaptırım öngörmediğinden, bu kişiler aylıklarını almaya devam edeceklerdir" görüşüne yer verilmiştir. Özellikle kuralın Anayasaya aykırılığının savunulduğu bir hukuk metninde bu tarz bir tanımlamaya gidilmesi "yadırgatıcı" bulunmaktadır (**bkz.** Özmen, 2012: 105).

Kanaatimizce bu hususta Turan ile Köme Akpulat'ın görüşlerinde isabet bulunmaktadır. Turan'a göre, 56. madde genel olarak "birlikte yaşayanların katkılarını yadsıyan bir yaklaşım içermesi" bakımından sorunlu olmakla birlikte, son fıkra, eşitlik, kişisel verilerin korunması ve özel yaşama saygı ilkeleri bakımından Anayasa ve AİHS'ye de aykırıdır (Turan, 2010: passim). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre "[h]erkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir" (AİHS md. 8). "Anayasa'nın 20. maddesi ise, müdahale gerekçeleri arasında ülkenin ekonomik refahı kavramına yer vermeyerek daha katı bir düzenleme öngörmüş bulunmaktadır". Ayrıca Anayasaya göre "[ö]zel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz" ve "[h]erkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir" (md. 20). Bu durumda fiilen birlikte yaşama olgusunun tespiti, "olanaksız bulunduğu gibi [...] kişinin özel yaşamına müdahale gereğini de ortaya çıkar[maktadır]". AİHM, fiili müdahale kanıtlanmasa dahi, bu müdahaleye olanak tanıyan yasal düzenlemeleri de özel yaşama müdahale olarak nitelendirmektedir. Bununla birlikte, özel yaşama müdahale öngören bir yasal düzenlemenin, keyfiliğe imkân tanımayan açıklıkta ve müdahalenin hangi hal ve koşullarda gerçekleşebileceğinin ilgililerce öngörülebilmesine olanak sağlayacak nitelikte olması zorunludur. Özel hayata saygı gösterilmesi hakkı ise insanların kişiliği için temel bir hak olup, bu hakkın yeterince korunmaması, kişilerin ve toplumun huzur ve güven içerisinde yaşamasını da imkânsızlaştırmaktadır. Bu durumda, ilgili "[d]üzenlemenin, özel yaşama saygı yönünden AİHS'nin 8. maddesi ve Anayasa'nın 20. maddesi hükümlerine uygun bir hüküm olduğunu söyleme olanağı bulunmamaktadır". Ayrıca ayırım öngören bir düzenlemenin, eşitlik ilkesi açısından, meşru bir amaca yönelik olması ve güdülen amaçla kullanılan araç arasında makul bir ölçülülük ilişkisine sahip olması gerekmektedir. Burada ise ayılığın kesilmesi bakımından yalnızca birlikte yaşanan kişinin ölçüt kabul edilmiş olması, Anayasa ve AİHS'nin eşitlik anlayışını somutlaştıran ilkelerle bağdaşmamaktadır. Evlilik bağı olmaksızın birlikte yaşamamanın yasal engelle karşılaşmadığı bir sistemde, hukuka aykırı bulunmayan bir duruma böylesi ağır yaptırım bağlayan bu düzenleme, "aynı hukuksal durumda bulunanlar arasında ayırım yapılmamasını öngören nispi eşitlik ilkesi yanında, yaşam tarzını esas alan bir düzenleme içermesi nedeniyle, mutlak eşitlik kuralına da aykırı[lık]" oluşturmaktadır (Turan, 2010: passim).

Köme Akpulat da düzenlemenin, eşitlik ilkesine aykırı olmakla, doğrudan sosyal güvenlik hakkına da haksız bir müdahale niteliğini kazandığını; özel hayatın gizliliği yönünden ise, yoklama işleminin ifası sırasında sınırın aşılmasının, Anayasa'ya aykırılık olarak değil, uygulama sorunu olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Buna göre düzenlemenin, "tek başına özel hayatın gizliliğine aykırı olduğunu söylemek mümkün değildir". Ancak bu tür birlikteliğin "belirlenmesi" için yapılan denetimlerin özel hayatın gizliliğine müdahale etmesi ayrı bir sorundur ve buna ilişkin kurallar getirilmemiş olması, uygulamada da belirsizliklere yol açmaktadır (Köme Akpulat, 2019: 405, 411-413).³⁴

³⁴ Yazar haklı olarak, eşitlik ilkesi yönünden esas alınması gereken kriterin medeni hal olduğunu, bu açıdan da "evlenmeden herhangi biriyle beraber yaşayanların durumu ile boşanıp boşandığı eşi dışında başka biriyle ya da boşandığı eşiyle birlikte yaşayanların durumu[nun] aynı" olduğunu belirtmektedir. Ancak burada medeni hali bekâr olan iki gruptakilerden, boşanmış olanları, hakkı kötüye kullanan taraf olarak kabul etmek eşitsizlik yaratmaktadır.

Bu düzenlemenin, “eşitlik ve özel yaşama saygı ilkelerine uygun bir içeriğe sahip olduğundan söz etme olanağı bulunma[sa ve ...] içerik ve yapı itibarıyla taşıdığı olumsuzluklar giderilme de kurum ve yargı organları, yürürlükte olan yasa hükmünü yaşama geçirirken, kişilerin özel yaşamına saygı ilkesini gözetmek zorundadır”. Bu husustaki muhtemel olumsuz uygulamaların, insan haklarına ilişkin düzenlemelere uygunluk yönünden, ulusal ve uluslararası düzeyde denetleneceği ve aksi davranışların, devlet ve ilgili kişilerin sorumluluğu sonucunu doğuracağı gözetilmeli; ayrıca yeni sorunlara sebebiyet verilmeden, “elde edilmeye çalışılan değerden fazlasının yitiril[diği]” durumlar yaratılmamalıdır (Turan, 2010: 131). Bu düzenlemeyi yerinde bulanlarca dahi belirtildiği şekilde, boşanılan eşle fiilen birlikte yaşama olgusunun kanıtlanmasıyla, özel hayatın gizliliği arasında ince bir çizgi bulunmaktadır (**bkz.** Cengiz, 2017: 11). Ancak bu çizgi, özellikle uygulamanın erken dönemlerinde, sıklıkla aşılmıştır. Diğer yandan, fiilen birlikte yaşama olgusunun unsurları Kanunda belirtilmediği için, bu hususta dikkate alınacak ölçütler, süreç içerisinde, Kurum raporları ve yargı kararları tarafından oluşturulmuştur. Özellikle Yargıtay tarafından, mahkemelerce yapılması gereken işlerin tek tek sayılması³⁵ ve pek çok kararın eksik inceleme sebebiyle bozulması, ilgili kriterlerin somutlaştırılması yönünden yerinde olmuştur. Buna göre Yargıtay, genel olarak, sona eren evlilik birliğinin hak ve yükümlülüklerinin devam etmesi, boşanmanın sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde birliktelik sürdürülmesi, birlikte bulunmanın yalnızca çocuklara ilişkin sebeplerle gerçekleşmemiş olması ve yalnızca belirli aralıklarla-zorunlu nedenlerle bir araya gelinmemiş olması hususlarının incelenmesini gerekli görmektedir (Köme Akpulat, 2019: 407, 414).³⁶

Özel yaşamın gizliliğini azami ölçüde koruyucu Yargıtay tutumuna rağmen, Kurum tarafından birlikte yaşamının tespitine ilişkin işlemlerde farklılaşma sorunu devam etmektedir. Nitekim bu husus 22.03.2018 tarihli ve Genel Müdür imzalı “*Genel Yazı*”da da kabul edilmiş ve “[y]argı organlarınca verilen kararlarda gözetilmesi gereken hususlara dikkat edilmeksizin inceleme ve denetim yapıldığı” belirtilmiştir. *Genel Yazı*’da tespit edilen durumlar bu kadarla da sınırlı

³⁵ “10. ve 21. Hukuk Daireleri, kararlarında şu hususların araştırılmasını öngörmüşlerdir. Hak sahibi ile boşandığı eşinin yerleşim yerlerinin saptanmasına ilişkin olarak, adres kayıt sisteminden ikametgâhları belirlenmeli, ilgili Nüfus Müdürlüklerinden sağlanan nüfus kayıt örnekleri ile yerleşim yeri ve diğer adres belgelerinden yararlanılmalı, adres değişiklik ve nakillerine ilişkin bilgilere ulaşılmalı, özellikle ilgili Nüfus Müdürlüğünden adres hareketleri, tarihleriyle birlikte istenilmeli, ilgililerin su, elektrik, telefon aboneliklerinin hangi adreste kimin adına tesis edildiği saptanmalı, seçmen bilgi kayıtları getirilmeli, varsa çalışmaları nedeniyle resmi/özel kurum ve kuruluşlara verilen belgelerde yer alan adresler dikkate alınmalı, boşanan eşler 4857 sayılı Kanun hükümleri kapsamında yer almakta iseler adlarına ödeme yapılabilecek özel olarak açılan banka hesabı bulunup bulunmadığı belirlenmeli, boşanan eşlerin kayıtlı oldukları bölge/bölgeler yönünden kapsamlı zabıta araştırması yapılmalı, anılan mahalle/köy muhtar ve azaların tanık sıfatıyla bilgi ve görgülerine başvurulmalı, tarafların gösterdikleri tanıklar dinlenmelidir” (Özdemir, 2013: 203). Yüksek Mahkeme tarafından öngörülen araştırma yöntemi için ayrıca **bkz.** Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2015/16608, Karar No: 2018/11, 15.01.2018. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2017/6211, Karar No: 2018/158, 01.03.2018. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı, Esas No: 2015/10-3438, Karar No: 2019/35, 29.01.2019. Aslanköylü ise, toplanan diğer delillerin hüküm vermeye yeterli olması durumunda, bu kadar geniş bir araştırmaya girişilmesine gerek olmadığını belirtmektedir. Buna göre örneğin zabıta araştırmasına lüzum olmayabilir. Zira polis ve jandarma da sonuç olarak “durumu muhtarından ve mahalle halkından soracaktır”. (**bkz.** Aslanköylü, 2012: 122, 124). Bu noktada denetimin konut dışında yapılması gereği de haklı olarak savunulmaktadır (**bkz.** Balcı, 2021: 795).

³⁶ Bugün için denetim adres kayıtları, çevresel inceleme ve tanık ifadeleri gibi ispat araçlarıyla yürütülse dahi, geçmiş dönemde, kamuoyunda “ev basma” gibi haberlerle gündeme gelen uygulamalar sıklıkla gözlenmiştir. Örneğin, Ocak 2016 tarihli “22 bin çift, yetim maaşı için anlaşmalı boşanmış” başlıklı bir haber, uygulama sorunlarını gözler önüne sermektedir. Buna göre Kurum denetmenleri polis eşliğinde “baskın” yaparak evlerin içine girmiş ve evde erkek ayakkabısı veya eski eşin fotoğraflarının bulunup bulunmadığı gibi hususları kontrol etmiştir. Denetimlerde evden çıkan erkeğin kim olduğu, balkondaki erkek iç çamaşırının kime ait olduğu, çocuklara derslerinde kimin yardımcı olduğu gibi sorular dahi sorulabilmiş olması, denetmenler ile vatandaşlar arasında, “ilginç diyaloglar[ın]” gelişmesine de neden olmuştur. Haberde ayrıca genç kadınlardan “maaş alabilmek için” ileri yaştaki akrabalarıyla “sahte evlilik” yapanların da tespit edildiği, “anlaşmalı boşananları ihbar edenlerin” ise çoğunlukla gelir veya aylıkları kesilen/azalan anne veya kız kardeşler olduğu belirtilmektedir. (**bkz.** Habertürk, 2015).

değildir. Başta, konumuz açısından başlıca farklılaşma noktalarından birini teşkil eden, “[y]eterli inceleme yapılmaksızın yalnızca tanık beyanlarıyla veya yerinde denetim yapılmadan kanaat oluşturul[ması]” sorunu yanında, pek çok uygulama hatasına dikkat edilmesi bildirilmiştir.³⁷ Diğer yandan bu *Genel Yazı*yla, başkaca sorunların doğmasına sebebiyet verebilecek talimatlar da verilmiştir. Buna göre gelir ve aylıklar, raporlarda fiilen birlikte yaşanan tarih aralığı belirtilmişse bu tarihlere göre; belirtilmemişse 5510 sayılı Kanun md. 96/1-a bendinde yer alan zamanaşımı hükümlerine göre geri alınacaktır. Ancak tarafların hangi tarihten itibaren fiilen birlikte yaşamaya başladıkları çoğunlukla bilinemeyeceği gibi, bu türden bir geçmişe dönük araştırma ve bilgi toplama faaliyeti, insanın manevi varlığını ihlal edici niteliktedir. Örneğin, başlangıçta yeni bir ev arayışıyla geçen ve mecburen bir arada yaşanan süreler hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirilemeyecekken, zamanla bu nitelik kazanılmış olabilir (Köme Akpulat, 2019: 408). *Genel Yazı*’da ayrıca “[b]oşandığı eşiyle yeniden evlenen eş ve kız çocuklarının evlenme ödeneği talepleri olup olmadığına bakılmaksızın [...] aylık aldığı dönemde yeniden evlendiği eşiyle fiilen birlikte yaşayıp yaşamadığının tespiti için dosya[nın] denetime intikal ettirilece[ği]” de bildirilmektedir. Bu husus ise ilgili düzenlemenin, zikredildiği şekilde ispat sorunuyla malul ve insanın manevi varlığını ihlal edici nitelikteki yapısına ilaveten, tam da Anayasa Mahkemesine başvuru gerekçesinde belirtildiği gibi, yeniden evliliğin tesisini engelleyici nitelikte olduğunu da göstermektedir.³⁸

Diğer yandan yoklama işleminin olabildiğince özel hayatın gizliliği ilkesine zeval vermeyecek şekilde yürütülmesini sağlamaya dönük kararlar veren Yargıtay, eşlerin birlikte yaşama amaçlarına bakmaksızın, bu olguya doğrudan gelir veya aylıktan yararlanmayı engelleme

³⁷ Genel Yazıda belirtilen diğer uygulama sorunları ise şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Evlilik bağı olmaksızın, herhangi bir nedenle birlikte yaşayan kişilerle ilgili, kimlik paylaşım sisteminden kontrol yapılmadan denetim talebinde bulunmaktadır.
2. Kız çocukları, henüz gelir veya aylığa hak kazanıp kazanmadıklarına ilişkin bir tespit yapılmadan, denetime gönderilmektedir.
3. Sigortalının ölüm tarihinden önce boşanmış bulunan eş ve kız çocukları hakkında dahi denetime başvurulmaktadır.
4. Boşandığı eşi başka birisiyle evlenmiş olmasına rağmen denetim talebinde bulunmaktadır.
5. Denetime esas bilgi ve belgelerde çelişkiler bulunmaktadır. Denetim raporları ile diğer kurumlar ve kolluk kuvvetlerinden alınan bilgi ve belgeler arasındaki farklılıklar dikkate alınmaksızın karar verilmektedir.
6. Bazı denetim raporlarının sonuç bölümlerinde kesin kanaat bildirilmemektedir.
7. Denetim raporlarında, maddi hata boyutunu aşacak şekilde, kimlik ve adres bilgileri gibi esaslı unsurlarda hatalar gözlenmekte, hatta bazı raporlarda başka dosyalardaki kişi bilgileri yer almaktadır (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2018a).

³⁸ Örneğin bir olayda Yargıtay, yerel mahkeme ve istinaf mahkemesi kararının aksine, boşanmadan önce kızının adresinde ikamet etmeye başlayan ve yeniden evlendikleri tarihe kadar da farklı adreslerde kayıtlı bulunan, bu süreçte sağlık hizmetlerinden eşinden farklı beyan ettiği adres üzerinden faydalanan, ileri yaşta olan eski eşinin evine “ara sıra” temizlik ve yemek yapma amacıyla giden ve haklarında Kurumca inceleme başlatıldığı tarihte hâlihazırda tekrar evlenmiş bulunan davacının aylıktan mahrum bırakılmasını dahi haklı bulmuştur. Haklarında tahkikat olduğunu düşünerek değil, “kendi istekleri ve her şeyden habersiz” bir şekilde tekrar evlendikleri sabit olan ve boşandıkları süre içerisinde de fiilen birlikte yaşadıklarını gösteren somut kanıtların bulunmadığı bu olayda dahi Yüksek Mahkeme, denetim sırasında dinlenen tanıkların, haklı bir sebep olmaksızın mahkemede ifadelerini değiştirdiklerini belirterek, Kurum memurları tarafından düzenlenen tutanağın aksinin ispat edilemediğine karar vermiştir. Oya bu olayda, denetim raporu tanıkların imzalı beyanlarını dahi içermemektedir (**bkz.** Yargıtay 21. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2018/5425, Karar No: 2018/9067, 06.12.2018). Yargıtay konuya ilişkin diğer kararlarında da, Kurum raporu karşısında, sonradan değiştirilen tanık beyanlarına üstünlük tanımamıştır (Köme Akpulat, 2019: 408). Bu yaklaşım, incelenen olayların özel niteliği itibarıyla isabetli görülebilecekse de, yukarıda açıklanan durum, “vaka adaleti” anlayışıyla dahi açıklanamayacaktır. Ayrıca bu Karar, Kurum denetim elemanlarının, Yargıtayca öngörülen kriterlere dikkat etmeksizin hazırladıkları raporlarla dahi aylıktan mahrum edilmeye fiilen kapı aralamaktadır. Nitekim davalı Kurum vekili, istinaf istemini, tanıklarca eşlerin ayrı olmadıklarının “zımnen” beyan edildiği ve Kurum memurlarının “hayali beyanlara göre tutanak tuttuğunun düşünülemeyeceği” savına dayandırmıştır. Görüldüğü üzere eylemli olarak birlikte yaşama olgusu uygulamada, eski eşlerin tekrar bir araya gelmelerini dahi engelleyecek ve kimi sınırlı ve insani ilişkileri de kapsayacak şekilde, geniş yorumlanmaktadır.

sonucu bağlamak suretiyle, hakkın kötüye kullanılmasının söz konusu olmadığı durumlarda da aylık ve gelirlerin kesilmesi ve ödemelerin geri alınmasına neden olmaktadır. Gerçekten de bu konuda yargıya yansıyan pek çok uyuşmazlık bulunmaktadır ve Yargıtay’a göre eski eşlerin, duraksamaya yer vermeyecek şekilde eylemli olarak birlikte yaşadıklarının tespit edilmiş olması, bu yönde hüküm kurulması için yeterlidir. Bu noktada öğretide, Kanun hükmünün amaçsal yorumlanması ve hakkın kötüye kullanılmadığı açık olan durumların, aylık/gelir kesme sebebi sayılmaması gereği ileri sürülse de (Güzel, Okur, Caniklioğlu, 2020: 641-642),³⁹ bu yaklaşım ancak olması gereken hukuk bakımından savunulabilecektir. Nitekim Yargıtay’ın yaklaşımı, ne kadar sosyal güvenlik hakkıyla çelişse de, Kanunun açık metni gereğince isabetli bulunmalıdır. Kanun koyucu örneğin, “sosyal güvenlik kanunları kapsamında ölüm aylığına hak kazanmak amacıyla eşinden boşanan”, “hak sahibi sıfatını haksız yere elde etme amacıyla eşinden boşanan” veya “gerçek boşanma iradesi söz konusu olmaksızın eşinden boşanan” gibi ifadelerle yer vermeksizin, salt “eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşadığı belirlenen” şeklinde düzenleme yaparak, hükmün uygulama alanını geniş tutmuştur (Duman, 2019: 85).⁴⁰

Düzenlemede, tarafların boşanma iradelerine ilişkin herhangi bir amacın belirtilmemesi bilinçli bir tercihin sonucudur. Nitekim bu yönde bir hüküm, Kanun tasarısı metninin ilk halinde yer almamaktayken, Sağlık, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu tarafından kabul edilen metinde, “ölüm geliri veya aylığı bağlanması için eşinden boşandığı belirlenen eş ve çocuklara” deyiimi kullanılmıştır. Ancak metin, esas komisyon olan Plan ve Bütçe Komisyonundan, bugün için kanunlaşmış haliyle geçmiştir. Şu halde, ne kadar toplumsal gerçeklerle tam olarak uyuşmasa da, kanun koyucu tarafından, eski eşlerin fiilen birlikte yaşamalarına yönelik tüm davranışlar, kötü niyetli oldukları ön kabulüyle kategorize edilmiştir. Kanunun bu kategorik ayırımına uysa dahi, “her davranışın, bir ön kabulle kötü niyetli davranış olarak nitelendirilme[mesi]” gerekirken (Köme Akpulat, 2019: 401, 404-405); kanun koyucunun aksi yöndeki kabulü, uygulayıcılarda, bir şekilde toplumsal vasata yaslanılarak, algının olguya giydirildiği, kaba bir determinist mantığın yerleşmesine de neden olmuştur.⁴¹

Diğer yandan anılan düzenlemenin, zaman ve coğrafi alan bakımından uygulanma konusu da haksız farklılaşma yaratma yönünden tereddüt oluşturmaktadır. Geçici Madde 1 gereğince, bağlanmış bulunan gelir ve aylıkların, durum değişikliği nedeniyle kesilmesi veya yeniden bağlanmasında mülga Kanun hükümlerinin uygulanmaya devam etmesi, bu hususta da 5510

³⁹ Yazarların da işaret ettiği şekilde, Yargıtay’a yansıyan bir olayda, eşinden boşandıktan (21.08.1990) on yıl sonra babasının ölümü üzerine (2000 yılında) aylık bağlanan bir kadının, aylık alabilmek için boşandığını ve bu durumda hakkın kötüye kullanıldığını söyleme imkânı bulunmamaktadır. Ancak bu kadının daha sonra eski eşiyle birlikte yaşadığı tespit edildiğinden aylığı kesilmiştir. Yargıtay 21. H.D. ise “Maddede, boşanma amacına/saikine yönelik herhangi bir düzenlemeye yer verilmediğinden [...] eşlerin boşanma iradelerinin gerçekliğinin/samimiliğinin araştırılıp ortaya konulması söz konusu olmamalı” görüşüne dayanarak, Bölge Adliye Mahkemesi kararının kaldırılmasına ve ilk derece mahkemesi kararının bozulmasına karar vermiştir (**bkz.** Yargıtay 21. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2017/3942, Karar No: 2018/5182, 31.05.2018). Yüksek Mahkeme, birlikte yaşama olgusunun araştırılma yönteminde olduğu gibi, gerçek ve samimi boşanma iradesinin mevcut olup olmaması noktasındaki bu görüşünü de muhafaza etmektedir. Yakın tarihli bu yöndeki kararlar için özellikle **bkz.** Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2025/3354, Karar No: 2025/8236, 14.05.2025. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2025/1976, Karar No: 2025/7767, 08.05.2025. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2025/1252, Karar No: 2025/7661, 07.05.2025. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2024/15744, Karar No: 2025/7278, 30.04.2025. Bir kısmını burada aktardığımız bu kararlar, 5510 sayılı Kanun md. 56/son düzenlemesinden doğan uygulama sorunlarının, güncel durumda da yoğun bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Nitekim bu hususta eksik inceleme ve hatalı değerlendirmelerle hüküm kurulması nedeniyle çok sayıda bozma kararı verilmektedir.

⁴⁰ Yargıtay da benzer örneklerle bu hususun altını çizmektedir.

⁴¹ Bu iddiamızı gösterir nitelikte uç bir örnek olması bakımından şu ifadeler özellikle dikkat çekicidir: “Uygulamada, aynı sokakta farklı evlerde, aynı binada farklı dairelerde yaşadıkları gibi savunmalar yapılmaktadır”. “Bu durumların, fiilen birlikte yaşamaya güçlü delil oluşturduğu kabul edilmelidir”. Zira “[t]oplumumuzda, eşlerin boşandıktan sonra aynı meskende veya aynı binada yaşamaya devam ettikleri olağan değildir” (**bkz.** Özdemir, 2013: 203). Ne yazık ki öğretide bu yönde, kaynağını yazarın kendi görgü ve sosyolojik formasyonundan alan, benzer indirgemeci yaklaşımlara sıklıkla rastlanmaktadır.

sayılı Kanunun yürürlük tarihine göre uygulama farklılığının doğmasına neden olmuştur. Bir görüşe göre söz konusu 56. madde, 01.10.2008 tarihi itibarıyla uygulama imkânına sahip olmaktadır ve aylık/gelirin kesilme nedeni ile geri alınması bu tarih öncesine götürülemeyecektir.⁴² Bu durumda bir istisnaya gidilmemiş olması, söz konusu düzenlemeyle murat edilen sonucun doğmasını da engelleyecek ve esas olarak çoğu kötü niyetli olduğu kabul edilen girişimlere devamlılık kazandırmak suretiyle, kendi içerisinde de çelişecektir. Bu nedenle, yalnızca bu geçiş hükmünden yola çıkarak, önceki kanunlarda bu durumların aylık kesme nedeni olarak sayılmadığından, önceki kanunlara göre bağlanmış aylıklarda kesinti yapılamayacağı intibayı uyansa da, konunun dürüstlük kuralıyla yakından ilgili olması nedeniyle, bu gelir ve aylıkların da kesileceği öğretisi ve Yargıtay tarafından genel olarak kabul edilmiş bulunmaktadır (Köme Akpulat, 2019: 409). Örneğin Sözer, boşandığı eşiyle birlikte yaşayan kız çocuğunun 1479 sayılı Kanuna göre almakta olduğu aylığının kesilmesine dair Yargıtay Kararını da değerlendirdiği bir eserinde, aylığın bağlandığı tarihte yürürlükte olan düzenlemelerde, bu tür birlikteliklerin gelirin/aylığın bağlanma engeli veya kesilme nedeni olarak sayılmaması nedeniyle, “tamamlanmış bir hukuki işleme sonradan getirilen bir düzenleme ile yeni bir hukuki sonuca neden olacak şekilde müdahale edilmeyeceği düşünülebilir[ecekse de burada...] etkisi süren bir hukuki durum yani, dinamik (dış etkiye açık) bir statü bulun[duğunu] dolayısıyla, önceye etki değil yeni kanunun derhal (geleceğe yönelik olarak) uygulanması[nın] söz konusu ol[duğunu]” belirtmektedir (Sözer, 2013: 2516-2517).⁴³ Benzer şekilde Özmen’e göre de, önceki kanunlarda boşanılan eşle fiilen birlikte yaşama olgusuna, aylıktan yoksun bırakma yaptırımını öngörülmemiş olduğundan, maddenin zaman bakımından uygulanmasında kuşku ve duraksamaya düşülme olasılığı bulunsa dahi, dürüstlük kuralı ile hiç kimsenin kendi kusurundan yararlanamayacağı ilkesine dayanılarak çözüme gidilmeli ve Kanunun yürürlüğünden önce hak kazanılan durumlara da uygulanacağı kabul edilmelidir (Tolga Özmen, 2012: 111-112).⁴⁴

Bu hususta uygulama farklılıkları, konunun Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’na taşınmasına da neden olmuştur. Yüksek Mahkeme, öğretisi görüşüne paralel olarak, kamu düzeni ve genel ahlaka ilişkin kuralların, kanunların geriye yürümemesi ilkesinin istisnalarından olduğunu, beklenen haklar yönünden de kanunların geçmişe etkili olabileceğini belirterek, 01.10.2008 tarihinden önce hak kazanılsa dahi, fiili birlikteliklerini yeni düzenleme sonrasında da sürdürenlerin, aylık veya gelirlerinin, “hakkın kötüye kullanımının varlığı kabul edilerek” kesilmesi gerektiği yönünde karar vermiştir (**bkz.** Yargıtay Hukuk Genel Kurul Kararı, Esas Sayısı: 2015/1756, Karar Sayısı: 2016/161).⁴⁵

⁴² **Bkz.** Kırmızı, 2018: 534. Aslanköylü’ye göre de “bu durumda bulunanların aylıkları kesilemez. Zira anılan fıkra ile ilk defa yepyeni bir hüküm getirilmiş ve anılan maddenin geriye yürütüleceğine dair istisnai bir hükme yer verilmemiştir” (**bkz.** Aslanköylü, 2012: 126). Bu yönde ayrıca (**bkz.** Cengiz, 2017: 9-10). Uygulamada Kurumun, boşandığı eşiyle birlikte yaşadığı tespit edilenler hakkında Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda da bulunması 5510 sayılı Kanunun yürürlük tarihi itibarıyla fiili farklılaşmanın katlanmasına neden olmuş, bu uygulamadan ise ancak Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’te, 04.05.2013 tarihli değişiklikle dönmüştür. Yönetmelik değişikliği öncesinde dolandırıcılık iddiasıyla yürütülen soruşturma ve yargılamalarda verilen kararlar için ayrıca (**bkz.** Duman, 2019: 109-110). Yargıtay’ın ilgili daireleri, önceleri, haksız çıkar sağlamaları nedeniyle nitelikli dolandırıcılık suçunun işlendiğini kabul etse dahi, sonrasında dolandırıcılık suçunun yasal unsurlarının oluşmadığı yönünde kararlar vermiştir. Nitekim hukuken geçerli bir kararlar boşandıktan sonra, bir arada yaşama devam edilmesi/tekrar başlanması, hileli davranışın kanıtı sayılamamakta ve bu hususta bir cezai düzenleme de bulunmamaktadır. Ayrıca Ceza Genel Kurulu Kararı da bu yöndedir. (Özdemir, 2013: 196-197).

⁴³ Aynı yönde (**bkz.** Güzel, Okur, Caniklioğlu, 2020: 642).

⁴⁴ Yazar, 506 sayılı Kanun kapsamında sigortalı kocasını kasten öldüren eşi, aynı Kanun kapsamında ölüm aylığı bağlanamayacağı yönündeki Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararını da bu görüşüne dayanak göstermektedir.

⁴⁵ Bu Karara göre ayrıca “söz konusu madde 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe girdiğinden, fiili birliktelik daha önce başlamış olsa dahi maddenin yürürlük günü öncesine gidilmemeli; 01.10.2008 tarihi öncesine ilişkin borç tahakkuku söz konusu olmamalı ve bu şekilde belirlenecek yersiz ödeme dönemine ilişkin olarak 5510 sayılı Kanun’un 96. maddesine göre uygulama yapılmalıdır”. Bununla birlikte, yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin

Son olarak, düzenlemenin coğrafi bakımdan uygulama alanı yönünden de haksız bir farklılaşma yaratılmış bulunmaktadır. “Yurtdışında ikamet eden hak sahibinin boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşayıp yaşamadığı hakkında araştırma yapılma[masını]” öngören Genelge (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2018b: 109) hükmüyle ortaya çıkan bu ayırım, ne kadar yurtdışında yaşayanlar hakkında girişilecek bir tespit işleminin, “imkânsız veya güç olması nedeniyle kabul edilmiş” olsa da (Köme Akpulat, 2019: 415), uygulama alanı bakımından yeni haksız ayırımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Sonuç ve Çözüm Önerimiz

Ölüm sigortası, kapsama aldığı riskin öngörülmez niteliği ve çalışma statüsünden bağımsız yapısı ile geride kalanların hak sahipliğinin belirlenmesi esasına dayanan doğası nedeniyle, norm ve standart birliğinin tesis edilmesi gereken başlıca sigorta kollarından birini teşkil etmektedir. Diğer sigorta kollarına kıyasla, Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin kuruluş dönemlerinden itibaren kanun koyucu tarafından bu hususa nispeten önem verildiği görülmekle birlikte, ölüm sigortası da haksız ayırımlardan bağıışık kalamamış, başlangıçtan itibaren bu yöndeki ayırımlar esas olarak Emekli Sandığı mevzuatında yoğunlaşmıştır.

Reform öncesi dönemde Emekli Sandığı uygulamasının ölüm sigortasından sağlanan ivaz kalemleri ile dul ve yetim aylığının bağlanması, kesilmesi ve hak sahipliği konularında sergilediği ayrıksı yapı, iştirakçiler için ayrı bir sistem niteliği kazanmasına yol açmış, uygulama sorunları ve yüksek mahkemeler arasındaki yorum/içtihat farklılıkları da ayırımları derinleştirmiştir. Bu dönemde Sandık iştirakçilerine özel olarak getirilen, “sahte” evliliklerin önlenmesi amacıyla aylıkların düşürülmesi ve kendisinden aylık bağlanacak kişiyi öldüren/öldürmeye teşebbüs edenler ile mirasçılıktan çıkarılanların aylık ve toptan ödemededen istisna edilmeleri gibi uygulamalar, kısmen ve çeşitli biçimlerde 5510 sayılı Kanuna da taşınarak, haksız ayırımların temelini oluşturmuştur. Konumuz özelinde, boşandığı eşiyle eylemli olarak birlikte yaşayanların aylığının kesilmesi uygulaması da kaynağını, Sandık iştirakçileri için öngörülen bu düzenlemeleri doğuran, hakkın kötüye kullanımını engellemek amacıyla sosyal güvenlik hakkının sınırlandırılması mantığından ve bunun diğer sigortalılara da teşmil edilme tercihindен almaktadır.

5510 sayılı Kanun, genel anlamda 506 sayılı Kanun sistematığını benimsemiş olmasına rağmen, aylığın bağlanması ve kesilmesi bakımından Emekli Sandığı mevzuatını esas almıştır. Bu noktada, hak sahibi olan bir kişinin kendisinden aylık bağlanacak kişiye karşı ağır bir cürümde bulunması veya onu öldürmesi halinde ortaya çıkan norm farklılaşmasının giderilmiş olması uygun bulunmakla birlikte, aile hukukuna ilişkin yükümlülüklerin ihmal edilmesi gerekçesiyle bir hak sahibinin aylıktan mahrum bırakılması sosyal güvenlik hakkıyla çelişmektedir. Buna rağmen, 5510 sayılı Kanunun aylığın kesilmesine ilişkin temel sorunlu düzenlemesi, ilk kez bu Kanunla sosyal güvenlik mevzuatına giren, “[e]şinden boşandığı halde, boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocukların, bağlanmış olan gelir ve aylıkları[nın] kesil[eceği ve ...] Bu kişilere ödenmiş olan tutarlar[ın], 96 ncı madde hükümlerine göre geri alın[acağı]” düzenleyen md. 56/son hükmüdür.

Birlikte yaşama hallerinden yalnızca birine yaptırım bağlayan, hukuki statüsü aynı kimseler arasında ayırım yaratan, mahkeme kararının uygulanmaması anlamına gelen, yoklama yoluyla özel hayatı denetime açarak kişilerin maddi ve manevi varlığının gelişimini engelleyen ve tek evi olanların kendi evinde yaşama hakkını kısıtlayarak hakkaniyete de uymayan bu düzenleme, Anayasal eşitlik, özel hayatın gizliliği, ailenin ve kişisel verilerin korunması ilkeleri ile sosyal güvenlik hakkına aykırıdır. Bu yönüyle, birlikte yaşamının amacına yönelik ayırıma gidilmeden, tüm birlikte yaşama hallerinin hakkın suistimali sayılması gibi bir zanna dayalı toptancı bir mantıkla, Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ret kararı isabetli olmamıştır.

96. madde, özellikle hakkaniyet ve iyi niyet ilkesi gözetilmediği için “eksik ve yetersiz” bulunmaktadır (bkz. Aslanköylü, 2014: 34).

Bununla birlikte söz konusu düzenleme, zaman ve coğrafi alan bakımından uygulama ile denetimde sıklıkla sınırın aşılması boyutuyla da pek çok sorun ve farklılaşmaya neden olmaktadır. Diğer yandan öğreti görüşü ise, genel olarak, ülke gerçekliği algısına dayanılarak haklılaştırma yönünde yoğunlaşmaktadır.

Boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşayanlara yönelik olarak 5510 sayılı Kanun'un 56. maddesinde öngörülen gelir ve aylık kesintisi düzenlemesi, sosyal güvenlik sisteminin suistimale karşı korunması amacına dayanmasına rağmen, özünde daha derin ve yapısal bir sorunun yansımasıdır. Bu düzenleme, sosyal güvenlik mevzuatında öteden beri varlığını sürdüren cinsiyete dayalı hak sahipliği anlayışının bir uzantısı olup, kadınların ekonomik ve sosyal statüsüne ilişkin geleneksel varsayımların günümüze taşınmış hâlidir.⁴⁶ Kadının, gelir ihtiyacını ancak evlenmekle karşılayabileceği varsayımı; ölüm aylığında hak sahipliğinin cinsiyete göre farklılaşacak şekilde tasarlanmasına yol açmış, böylece cinsiyet eşitliğini zedeleyen kalıcı bir sistemik farklılaşma yaratılmıştır. Uygulamada bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirmeye değil, tam tersine, özel yaşamların denetime açılmasına neden olmakta; hatta kimi zaman yeniden evlilik veya aile bütünlüğünü tesis etme girişimlerini dahi engellemektedir. Dolayısıyla, düzenlemenin ürettiği sonuçlar, korumayı amaçladığı toplumsal değerlerle çelişmektedir.

Esasen bu sorunun kökeni, sosyal güvenlik sisteminin kuruluş aşamasında öngörülen ve muhafazakâr sosyal politika anlayışının tipik bir uzantısı olarak mevcudiyetini devam ettiren, cinsiyet temelli hak sahipliği modelinde yatmaktadır. Ölüm aylığı bağlanmasında kız ve erkek çocukları arasında öngörülen farklılaşmalar, modern bir sosyal güvenlik anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Bu nedenle, boşanılan eşle fiilen birlikte yaşama hâline yönelik yaptırım da temelde bu köklü eşitsizliklerin doğurduğu ikincil sorunlardır. Birlikte yaşama olgusuna aylıkların kesilmesi ve ödenmiş tutarların geri alınması yaptırımını öngören söz konusu düzenleme ise yeni uygulama sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Çözüm, yalnızca münferit bir düzenlemenin kaldırılmasında değil, sosyal güvenlik sisteminde hak sahipliği rejiminin topyekûn gözden geçirilmesinde aranmalıdır. Bu durum, ölüm sigortasında hak sahipliğini cinsiyet temelli ayrımlardan kurtararak, kadınların çalışma yaşamına katılımını teşvik eden, bireysel gelir güvencesini esas alan, evlilik veya boşanma gibi olgular yerine eğitim, yaş ve sürekli bakıma muhtaçlık gibi cinsiyet dışı objektif ve ölçülebilir kriterlere dayanan yeni bir modelin inşasını zorunlu kılmaktadır. Bu sayede ölüm sigortası ivazları, eğitim ve işgücüne katılımı teşvik etmenin yanında, Anayasal ailenin korunması ve gerçek eşitliğin tesisi amaçlarına uygun kurgulanabilir.

Bu yönde kurgulanacak modelin hak sahipliğine ilişkin hukuki ayağında bizim değişiklik önerimiz, mevcut düzenlemede öngörülen evlenme ve sigortalı olarak çalışmaya başlama

⁴⁶ Nitekim uygulama ve saha araştırmaları da ölüm sigortası özelinde ortaya çıkan cinsiyet temelli farklılaşmalara işaret etmektedir. Örneğin 2022 yılı verilerine göre kadınların oranı; 4/1-a sigortalılığı kapsamında aylık bağlanan eşlerde %96,7, çocuklarda %85; 4/1-b sigortalılığı kapsamında aylık bağlanan eşlerde ise %98, çocuklarda da %89 seviyesinde gerçekleşmiştir. Benzer oranlar 4/1-c sigortalılığı için de geçerlidir ve bu kapsamda aylık bağlananlar bakımından oranlar, sırasıyla %96 ve %92,1 seviyesindedir. Bu sebeple ölüm sigortası “kadın/kız çocuğu dostu” sigorta kolu olarak dahi nitelendirilebilmektedir. (Alper, 2024: 170). Bu fiili durum, Kurum talimatlarında dahi hatalı şekilde, yalnızca “kadın” hak sahipliğinin zikredilmesine yol açabilmektedir (bkz. Elma, 2022: 533). Konumuz açısından boşanılan eşle birlikte yaşama durumunda aylığın kesilmesini öngören Anayasaya aykırı düzenlemenin temel dayanağını ise, ölen sigortalının eşinin değil, kız çocuklarının hak sahipliğine ilişkin yerleşik uygulama oluşturmaktadır. Zira eşin hak sahipliğine ilişkin düzenleme -bizce de isabetli bulunan şekilde- eşitlik temelinde kurgulanmış olmasına rağmen, çocuklar arasındaki cinsiyet temelli ayrım, 5510 s. K. md. 56/son hükmü gibi ilave sorunlara yol açmaktadır. “Türkiye’de anlaşmalı boşanarak aylık alanların davranış kalıpları üzerine” yapılan bir araştırma da eski eşiyle birlikte yaşamaya devam eden hak sahiplerinin çoğunlukla özel sektörden emekli sigortalıların kız çocukları olduğunu göstermiştir (Yaşasinoğlu, Yaşasinoğlu ve Ebeğgil, 2023: 947). Bu yönüyle, çalışmada ileri sürdüğümüz eleştiri ve mevzuat değişikliği teklifi, ölen sigortalının eşinin hak sahipliğine ilişkin değil, boşandığı eşiyle birlikte yaşamaya devam etme olgusunun yoğunlaştığı, kız çocuklarının hak sahipliğine ilişkindir.

kriterlerinin kaldırılması, yaş sınırının da, kız ve erkek tüm çocuklar için -kural olarak- 20'ye yükseltilmesidir. Çocuğun hak sahipliğinin yalnızca yaş kriterine dayandırıldığı bu değişiklik önerisinde aylıkların, yüksek öğrenimin her kademesi için bir kez yararlanmak ve 35 yaşını geçmemek şartıyla öğrencilik hayatları boyunca devam etmesi ve evlenme durumunda 35 yaşına erişinceye kadarki bakiye süre aylıklarının toplamı tutarında ayrıca bir evlenme ödeneğiyle teçhizi uygun olacaktır. Bunun dışında, güncel durumda ölen sigortalının kız çocuklarına tanınmış bulunan ömür boyu ölüm aylığından yararlanabilme imkânı, tüm hak sahibi çocuklar için, cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin, yalnızca çalışma gücü kaybı, malullük ve sürekli bakıma muhtaçlık gibi objektif kriterlere bağlanmalıdır. Hak sahipliğinin toplumsal cinsiyet rollerine göre değil, sigortalının (ölüm sigortası bakımından ise hak sahiplerinin) sosyal ve ekonomik durumuna göre belirlendiği bu yöntemde, hem hakkın kötüye kullanılması önlenebilecek hem de çağdaş ve eşitlik temelli bir sosyal güvenlik rejimi kurularak norm ve standart birliği tesis edilebilecektir. Savunduğumuz önerinin, evlilik ödeneğinin etkin tutarlara çıkarılarak, cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin tüm çocuklara verilmesi ve evlenmenin aylıktan mahrumiyet sonucunu doğurmaması yoluyla nüfus yenilenme hızı üzerinde; sigortalı olarak çalışmanın aylığın kesilme nedeni olmaktan çıkarılması yoluyla da –özellikle kadınların- işgücüne katılım oranları üzerinde olumlu etkide bulunacağı öngörülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: İki bağımsız hakem tarafından değerlendirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Mali Destek: Yazar bu çalışma için mali destek almamıştır.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declared no conflict of interest.

Grant Support: The author did not received financial support for this study.

Kaynakça

- Akbıyık, Cem (2019) *Boşanmaya Rağmen Boşanılan Kişi ile Yaşamaya Devam Edilmesi Halinde Gelir ve Aylıkların Kesilmesi Meselesi*. Fasikül Hukuk Dergisi. C. XI, S: 111, 637-643.
- Alper, Yusuf (2024) *Kadın Dostu Sigorta Kolu Olarak Türk Sosyal Sigorta Sisteminde Ölüm Sigortası*. E. Y. Oktay ve Ş. Çeviker Ay (Eds.) Farklı Disiplinlerde Kadına ve Aileye İlişkin Çalışmalar. İstanbul: Filiz Kitabevi, 135-178.
- Alper, Yusuf (2025) *Sosyal Sigortalar Hukuku*. Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.
- Anayasa Mahkemesi Kararı. Esas Sayısı: 2009/86, Karar Sayısı: 2011/70, Karar Günü: 28.04.2011.
- Anayasa Mahkemesi Kararı. Esas Sayısı: 2009/93, Karar Sayısı: 2011/73, Karar Günü: 28.04.2011.
- Andaç, Faruk (2016) *Sosyal Güvenlik Hukuku ve İlgili Kuruluşlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arıcı, Kadir (1999) *Sosyal Sigorta Sistemimizde Ölüm Sigortasından Ana-Babaya Sağlanan Sosyal Güvenlik Yardımları*. Kamu-İş. C. IV, S: 4, 15-39.
- Arıcı, Kadir (2011) *Ölüm Sigortasından Yararlanma*. Sicil. S: 22, Y: 6, 180-187.
- Arıcı, Kadir (2022) *Türk Sosyal Güvenlik Hukuku*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aslanköylü, Resul (2003) *Sosyal Sigortalar Kanunu Yorumu*. Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Aslanköylü, Resul (2012) *Eşinden Boşandığı Halde Eşiyle Fiilen Birlikte Yaşamakta Olanların Gelir ve Aylıklarının Kesilmesi*. Yargıtay Dergisi. C. XXXVIII, S: 4, 113-128.
- Aslanköylü, Resul (2014) *Sosyal Sigortalar Kurumunca Yapılan Fazla ya da Yersiz Ödemelerin Geri Alınması*. Kamu-İş. C. XIII, S: 3, 23-35.
- Balcı, Mesut (2021) *Sosyal Güvenlik Hukuku: Yargılama Usulü Zamanaşımı-Hakdüşürücü Süre 5510 Sayılı Kanun Metni Açıklamalar ve Yargı Kararları*. Ankara: Yetkin Basımevi.

- Caniklioğlu, Nurşen (1997) 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu Açısından Geride Kalanların Korunması. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cengiz, İhtar (2017) *Muvazaalı Boşanmanın Tespiti ile Ölüm Aylığının Kesilmesi*. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi. S: 32, 1-16.
- Centel, Tankut (2012) *Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayanın Aylığının Kesilmesi -Anayasa Karşısında Bir Ülke Gerçeği-*. Sicil. S: 25, Y: 7, 190-196.
- Çenberci, Mustafa (1985) Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi. Ankara: Olgaç Matbaası.
- Devlet Şûrası Tevhidi İçtihat Kararı. Esas Sayısı: 58/164, Karar Sayısı: 58/689.
- Duman, Barış (2019) *Yargı Kararlarına Göre 5510 Sayılı Kanunun 56/Son Maddesi Uyarınca Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayanın Ölüm Aylığının Kesilmesi*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XXIII, S: 2, 79-119.
- Elma, Ramazan (2022) Örnekler ve Uygulamalarla Sosyal Güvenlik Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ergin, Hediye (2008) *Yeni Sistemde Yaşlılık Aylığı*. Sicil. S: 10, Y: 3, 178-190.
- Esen, Bünyamin (2012) *Yargı Kararları ile Sosyal Güvenlikte Anlaşmalı Boşanmalar ve Denetimi*. Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. C. IX, S: 33, 197-206.
- Ezer, Burcu (2021) Kişisel Durum Değişikliklerinin Sosyal Güvenlik Hukukundaki Etkileri. Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Yayınları.
- Güzel, Ali; Ali Rıza Okur ve Nurşen Caniklioğlu (2020) Sosyal Güvenlik Hukuku. İstanbul: Beta.
- Habertürk. (2015, Kasım 11). 22 bin çift yetim maaşı için anlaşmalı boşanmış. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1182434-22-bin-cift-yetim-maasi-icin-anlasmali-bosanmis>
- Karakaş, İsa (2019) Kadın ve Çocukların Sigortalılığı. Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi.
- Keser, Hakan (2008) *5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Işığında Mirasın Reddinin, Mirastan İskatın ve Sigortalının Öldürülmesinin Sosyal Güvenlik Kurumunca Bağlanacak Olan Ölüm Aylığına Etkisi*. Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. C. V, S:19, 1023-1044.
- Kırmızı, Evran (2018) *Sosyal Güvenlik Hukukunda Fazla ve Yersiz Ödemelerin Geri Alınması*. Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. C. XV S: 58, 529-558.
- Korkusuz, Refik ve Suat Uğur (2022) Sosyal Güvenlik Hukuku. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Köme Akpulat, Ayşe (2019) *Boşandığı Eşiyle Fiilen Birlikte Yaşayan Eş ve Çocukların Gelir ve Aylıklarının Kesilmesi*. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C. X, S: 2, 400-417.
- Mutlay, Faruk Barış (2014) Sosyal Sigorta Yardımlarına Hak Kazanma Koşulları ve Eşitlik İlkesi. İstanbul: Beta.
- Okur, Ali Rıza (2011) *Çalışmanın Gelir ve Aylıklara Etkisi*. Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan. İstanbul: Beta.
- Özdemir, Halil (2013) *Yargı Kararları Işığında 5510 Sayılı Yasa'nın 56/Son Maddesi Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayanın Gelir ve Aylığının Kesilmesi İncelemesi*. Sicil. S: 29, Y: 8, 192-206.
- Özmen, Tolga (2012) *5510 Sayılı Kanunun 56'ncı Maddesinin İkinci Fıkrasına Yönelik Bir İnceleme: Boşandığı Eşiyle Eylemli Olarak Birlikte Yaşadığı Saptanan Hak Sahibi Eş ve Çocuklara Tahsis Yapılmaması, Bu Kişilere Bağlanmış Olan Gelir ve Aylıkların Kesilip Yersiz Ödenen Tutarların Geri Alınması*. Sicil. S: 26, Y: 7, 99-112.
- Saraç, Coşkun (2001) *Sosyal Sigortalarda, Risklerin Birleşmesi: Birden Fazla Gelir ve Aylık Bağlanması*. Çimento İşveren. C. XV, S: 2, 29-49.
- Sümer, Halûk Hâdi (2020) Sosyal Güvenlik Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Sosyal Güvenlik Kurumu (2018a) Ölüm Geliri/Aylığı veya Evlenme Ödeneği Talebinde Bulunan Eş ve Kız Çocukları Konulu Genel Yazı, Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (2018b) 2018/38 Sayılı Genelge. Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Sözer, Ali Nazım (2013) *Kanunların Önceye Etki Yasağı: Sosyal Sigortalar Hukuku Bakımından Bir Değerlendirme*. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi. C. VIII, Özel Sayı, 2477-2534.
- Sözer, Ali Nazım (2023) İşçi, Bağımsız Çalışan ve Kamu Görevlileri Bakımından Türk Sosyal Sigortalar Hukuku: Özel Yaşam Sigorta Dalları, Mesleki Yaşam Sigorta Dalları, Geride Kalanların Sigortalılığı, İşsizlik Sigortası. İstanbul: Beta.
- Şakar, Müjdat (2017) Sosyal Sigortalar Uygulaması. İstanbul: Beta.
- Şakar, Müjdat (2021) İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku. İstanbul: Beta.
- Tuncay, Aziz Can ve Ömer Ekmekçi (2021) Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri. İstanbul: Beta.
- Turan, Ercan (2010) *5510 Sayılı Yasa'nın 56/Son Maddesindeki Düzenlemenin, Anayasal Eşitlik ve Özel Yaşama Saygı İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi*. Sicil. S: 19, Y: 5, 125-133.
- Uşan, [Muhammed] Fatih (2009) Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Temel Esasları. Ankara: Seçkin.
- Üçışık, [Hasan] Fehim (2015) Sosyal Güvenlik Hukuku. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yargıtay Hukuk Genel Kurul Kararı. Esas Sayısı: 2005/10-364, Karar Sayısı: 2005/390.
- Yargıtay Hukuk Genel Kurul Kararı. Esas Sayısı: 2015/1756, Karar Sayısı: 2016/161.
- Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı, Esas No: 2015/10-3438, Karar No: 2019/35, 29.01.2019.
- Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu Kararı. Esas Sayısı: 1992/3, Karar Sayısı: 1994/3.
- Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2015/16608, Karar No: 2018/11, 15.01.2018.
- Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2017/6211, Karar No: 2018/158, 01.03.2018.
- Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2025/3354, Karar No: 2025/8236, 14.05.2025.
- Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2025/1976, Karar No: 2025/7767, 08.05.2025.
- Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2025/1252, Karar No: 2025/7661, 07.05.2025.
- Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Kararı, Esas No: 2024/15744, Karar No: 2025/7278, 30.04.2025.
- Yargıtay 21. Hukuk Dairesi Kararı. Esas No: 2018/5425, Karar No: 2018/9067, 06.12.2018.
- Yargıtay 21. Hukuk Dairesi Kararı. Esas No: 2017/3942, Karar No: 2018/5182, 31.05.2018.
- Yaşasinoğlu, Nihal, Yaşasinoğlu, Hamza, Ebeğil, Meral. (2023), *Türkiye'de Anlaşmalı Boşanarak Aylık Alanların Davranış Kalıpları Üzerine Veri Madenciliği Uygulaması*. Sosyal Güvence Dergisi, S: 22, s. 774-796.
- Yıldız, Gaye Burcu (2022) *Ölüm Sigortası Açısından Kadınların Hak Sahibi Sıfatıyla Çift Aylıktan Yararlanması*. A. N. Sözer, M. Kabakçı ve H. Özdemir (Eds.) Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri I. Ankara: Lykeion Yayıncılık, 129-145.
- Yüksel, Hasan (2016) Sosyal Güvenlik Hukuku: Primli & Primsiz Rejim. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.